

Univerzita Palackého v Olomouci
Fakulta tělesné kultury

Fakulta
tělesné kultury

**ZVLÁDÁNÍ STRESU A PSYCHICKÉ ZÁTĚŽE U PŘÍSLUŠNÍKŮ
CELNÍ SPRÁVY ČESKÉ REPUBLIKY V OLOMOUCKÉM
KRAJI**

Diplomová práce

Autor: Bc. Sebastian Gottwald

Studijní program: Učitelství tělesné výchovy pro 2. stupeň ZŠ a SŠ a
ochrana obyvatelstva

Vedoucí práce: Mgr. Jana Harvanová, Ph.D.

Olomouc 2023

Bibliografická identifikace

Jméno autora: Bc. Sebastian Gottwald

Název práce: Zvládání stresu a psychické zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji

Vedoucí práce: Mgr. Jana Harvanová, Ph.D.

Pracoviště: Katedra společenských věd v kinantropologii

Rok obhajoby: 2023

Abstrakt:

Diplomová práce zkoumá problematiku zvládání stresu a psychické zátěže u předem stanoveného vzorku vybraných příslušníků ozbrojeného bezpečnostního sboru Celní správy České republiky. Výzkumný soubor tvořilo 63 respondentů z celkového počtu pěti oddělení situovaných na území Olomouckého kraje. Cílem diplomové práce bylo zjistit, které strategie zvládání stresu a zátěže převažují mezi příslušníky Celní správy České republiky v Olomouckém kraji. Pro získání výzkumných dat byla zvolena kvantitativní metodologie s využitím standardizovaného dotazníku strategie zvládání stresu SVF 78. Získaná empirická data, byla statisticky zpracována a z toho vyplývající výsledky byly interpretovány v závěrečné části práce. V rámci dílčích cílů práce je možné konstatovat, že nebyly shledány signifikantní rozdíly při volbě strategií zátěže mezi muži a ženami. Příslušníci Celní správy ČR používají více pozitivní a méně negativní strategie zvládání zátěže vůči populační normě. Dále lze konstatovat, že byly shledány dílčí signifikantní rozdíly ve volbě strategií u jednotlivých oddělení a doby odsloužených let. Výsledky diplomové do jisté míry charakterizují nejčastěji volené strategie zvládání stresu a lze je v případě zájmu využít pro potřeby psychologických pracovišť Celní správy České republiky.

Klíčová slova: Celní správa České republiky, bezpečnostní ozbrojený sbor, stres, strategie zvládání stresu, SVF 78, zátěžová situace

Souhlasím s půjčováním práce v rámci knihovních služeb.

Bibliographical identification

Author: Bc. Sebastian Gottwald
Title: Management of stress and psychological load among members of the Customs administration of the Czech republic in the Olomouc region

Supervisor: Mgr. Jana Harvanová, Ph.D.
Department: Department of Social Sciences in Kinanthropology
Year: 2023
Abstract:

The diploma thesis examines the issue of managing stress and psychological stress among a predetermined sample of selected members of the armed security corps of the Customs Administration of the Czech Republic. The research group consisted of 63 respondents from a total of five departments located in the Olomouc region. The aim of the diploma thesis was to find out which stress and stress management strategies prevail among members of the Customs Administration of the Czech Republic in the Olomouc region. To obtain research data, a quantitative methodology was chosen using the standardized stress management strategy questionnaire SVF 78. The empirical data obtained were statistically processed and the results were interpreted in the final part of the work. Within the sub-objectives of the work, it is possible to state that no significant differences were found in the choice of stress strategies between men and women. The members of the Customs Administration of the Czech Republic then use more positive and less negative strategies for managing the burden compared to the population norm. Furthermore, it can be stated that partial significant differences were found in the choice of strategies for individual departments and length of service. The diploma results to a certain extent characterize the most frequently chosen stress management strategies and, if interested, can be used for the needs of the psychological workplaces of the Customs Administration of the Czech Republic.

Keywords: Customs Administration of the Czech Republic, Security Armed Forces, stress, stress management strategy, SVF 78, stressful situation

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracoval samostatně pod vedením Mgr. Jany Harvanové, Ph.D., uvedl všechny použité literární a odborné zdroje a dodržoval zásady vědecké etiky.

V Olomouci dne 29. dubna 2023

.....

Velké díky patří vedoucí práce paní Mgr. Janě Harvanové, Ph. D., za odborné vedení, pomoc a cenné rady, které mi poskytla při zpracování Diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat za ochotu veškerým kolegům z Celní správy ČR, kteří se podíleli na výzkumu.

OBSAH

Obsah.....	7
Úvod.....	9
1 Přehled poznatků.....	11
1.1 Celní správa České republiky	11
1.1.1 Organizační struktura Celní správy České republiky	14
1.1.2 Dohled Celní správy České republiky	14
1.1.3 Mobilní dohled oddělení 62.....	15
1.1.4 Kontrola zpoplatněných komunikací oddělení 63	16
1.1.5 Odbor Pátrání a Podpory pátrání	16
1.1.6 Kooperace Celní správy ČR a Policie ČR.....	19
1.1.7 Přehled stresorů a psychické zátěže u Celní správy ČR.....	20
2.2 Stres	30
2.2.1 Fyziologická odpověď na stres	31
2.2.2 Generalizovaný adaptační syndrom.....	32
2.2.3 Vliv déletrvajícího stresu na jedince.....	33
2.2.4 Stresory a stresové situace	35
2.2.5 Strategie zvládnání stresu	36
2.2.6 Coping a optimismus	38
2.2.7 Obranné mechanismy vůči stresu a psychické zátěži	39
2 Cíle	42
2.1 Hlavní cíl	42
2.2 Dílčí cíle.....	42
2.3 Výzkumné otázky	42
3 Metodika.....	43
3.1 Výzkumný soubor.....	43
3.2 Metody sběru dat	45
3.3 Statistické zpracování dat	47
4 Výsledky.....	48
4.1 Komparace strategií zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví	48

4.2	Komparace strategií zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky s ohledem na dobu odsloužených let u sboru	51
4.3	Komparace strategií zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v rámci jednotlivých oddělení	54
5	Diskuse	59
6	Závěry	61
7	Souhrn.....	63
8	Summary.....	65
9	Referenční seznam.....	67
10	PŘÍLOHY	75
	Vyjádření Etické komise FTK UP	76
	Dislokace celních úřadů a územních pracovišť Celní správy ČR.....	77

ÚVOD

Celní správa České republiky je ozbrojený bezpečnostní sbor a soustava celních orgánů hájících ekonomické a bezpečnostní zájmy České republiky. Aktivně spolupracuje s ostatními bezpečnostními sbory a zahraničními partnery v boji s organizovaným zločinem a významným způsobem podporuje stabilitu Evropské unie. Jednotlivé útvary dohledu jsou důležitou součástí kontrolních složek v mnoha oblastech. Dohlíží na celou řadu bezpečnostních rizik spojených s importem, tranzitem a exportem zboží, látek, výrobků a produktů. Hlavním zaměřením oddělení dohledu je problematika správy spotřebních a ekologických daní týkajících se vybraných výrobků zatížených spotřebními daněmi. Za zmínku stojí i další kompetence týkající se dohledu nad mýtem, provozem na zpoplatněných komunikacích, vymáhání pokut a poplatků vůči státu. V neposlední řadě se zabývá potíráním nelegálního obchodu s drogami, prekuzory pro výrobu drog a zakázanými látkami na území České republiky. V blízké budoucnosti lze sledovat trendy týkající se kontrol dopravy kvůli nelegálnímu vývozu vojenského materiálu, zbraní, munice a materiálu dvojího užití zapříčiněného válečným konfliktem na Ukrajině. Oddělení dohledu je uniformovaná ozbrojená složka a vykonává většinu kompetencí v terénu, čímž se dostává do kontaktu s veřejností. Nicméně je Celní správa České republiky složena i z útvarů, o kterých nemá široká veřejnost ponětí z důvodu utajení.

Problematika pátrání je podstatnou součástí tohoto bezpečnostního sboru se zaměřením na porušování celních a daňových předpisů. Dochází k němu v mnohých případech u zboží zatíženého spotřební daní jako je kupříkladu alkohol, líh, minerální oleje, tabákové výrobky a surový tabák. Činnost pátrání je dále zaměřena na zakázané látky a zboží, mezi které patří omamné a psychotropní látky, zbraně, střelivo a nelegální obchod s faunou a flórou. Útvary pátrání a podpory pátrání oplývají zkušenými odborníky ve služebním poměru, pracující na profesionální úrovni s možností využití všech potřebných prostředků a pravomocí. Jsou oprávněni používat podpůrných operativně pátracích prostředků z důvodu předcházení trestným činům, jejich zamezení a získávání poznatků z oblasti nelegálních činností.

Prvního května 2004 dochází připojením České republiky k Evropské unii ke zrušení kontrol hranic. Vzniklá skutečnost ovlivnila zrušení cel a mnohých dalších oblastí činností týkajících se vzájemného obchodu. V rámci celé řady změn bylo Celní správě přiděleno velké množství nových kompetencí kopírujících činnost Policie České republiky. Postupem času se nově nabyté kompetence staly tradičními a v očích veřejnosti docházelo z nevědomosti k záměně činností příslušníků Celní správy a Policie České republiky. A to i přes veškeré rozdíly a fakt situování jednotlivých sborů spadajících pod dvě odlišná ministerstva. Díky těmto reáliím diplomová práce seznamuje čtenáře se základním výčtem činností a kompetencí Celní správy České republiky, se kterými přicházejí příslušníci jednotlivých oddělení v terénu do kontaktu. Vzhledem k povaze utajení útvarů pátrání a podpory pátrání nejsou záměrně uvedena veškerá

fakta a jejich činnost je pouze definována na obecné rovině z veřejně dostupných informací a oficiálních pramenů. Z důvodu citlivosti údajů a utajení vybraných pracovišť Celní správy ČR nejsou jednotlivá oddělení ve výsledcích práce identifikována. Diplomové práce tak nezveřejňuje žádné utajené informace, které by mohly ohrozit činnost jednotlivých oddělení a identifikaci příslušníků (respondentů). Plný rozsah výsledků práce byl zveřejněn pouze pro účely psychologických pracovišť Celní správy ČR.

Příslušníci bezpečnostních sborů jsou během náročných služeb v terénu vystaveni psychické, emocionální a mentální zátěži umocněné stykem s veřejností. Na příslušníky jsou oproti běžným profesím civilního charakteru kladeny zvýšené nároky na rezistenci vůči stresu a psychické zátěži. Diplomová práce pojednává o aspektech možných stresorů, se kterými se lze v praxi příslušníka setkat, a zkoumá problematiku zvládnání stresu a psychické zátěže. Nastiňuje čtenáři náročnou povahu práce v bezpečnostním sboru a poukazuje na problematiku psychického zatížení.

Z důvodu osobní zkušenosti autora této diplomové práce s prostředím bezpečnostních sborů, zaměstnání ve služebním poměru příslušníka bezpečnostního sboru Celní správy České republiky a studovaného oboru *Ochrany obyvatelstva* na Fakultě tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci bylo zvoleno téma problematiky zvládnání stresu a psychické zátěže. Cílem diplomové práce bylo zjistit, které strategie zvládnání stresu a zátěže převažují mezi příslušníky Celní správy České republiky v Olomouckém kraji s ohledem na pohlaví, dobu odsloužených let a příslušné oddělení. Získaná empirická data, byla statisticky zpracována a z toho vyplývající výsledky interpretovány v závěrečné části práce.

1 PŘEHLED POZNATKŮ

1.1 Celní správa České republiky

Dle Celní správy České republiky (2022) je Celní správa České republiky (dále jen CS ČR) ozbrojený bezpečnostní sbor a soustava celních orgánů hájících ekonomické a bezpečnostní zájmy České republiky. Aktivně spolupracuje se zahraničními partnery v boji proti organizovanému zločinu a podporuje stabilitu Evropské unie. Celní Správa České republiky vznikla 1. ledna roku 1993 z československé Ústřední celní správy. Bylo tak učiněno na základě zákona č. 13/1993 Sb., celní zákon. Výkon orgánů Celní správy zajišťuje zákon č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky. Oddělení spojené s pátráním a podporou pátrání pro potřeby odhalování organizovaného zločinu mají postavení a pravomoci identické jako policejní orgány. Příslušníci CS ČR jsou v režimu služebního poměru dle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Obrázek 1: Symbol Celní správy České republiky (příloha č. 4 k vyhlášce č. 286/2012 Sb.)

Hlavní majoritou výkonu Celní správy České republiky je zabezpečení výběru cla, daní, spotřebních daní a dohled nad některými bezpečnostními riziky. Kompetence CS ČR lze dle Celní správy České republiky (2022) rozčlenit na několik podskupin:

a. Celní řízení a clo

Významnou kompetencí CS ČR je vybírání a dodatečné vyměřování cla ze zboží, které je importováno ze zemí mimo Evropské unie (dále jen EU). Určuje, zda má konkrétní dodavatel právo na import a tranzit zboží. Dohlíží na dodržování všech omezení a zákazů uvalených na země mimo EU. Dle platných zákonů a předpisů je odvedeno 80% vybraného cla do rozpočtu Evropské unie a zbylých 20 % do rozpočtu České republiky. V České republice jsou uplatňovány předpisy EU z důvodu členství ČR v celní unii. Většina zboží propuštěného na území EU je zkontrolována celní správou

příslušného státu na vnějších hranicích a uvedena do režimu tranzitu. Zboží je následně dovezeno do ČR, kde je na příslušném celním úřadě zahájeno celní řízení: vybráno clo, určeno, jakým způsobem bude se zbožím dále nakládáno a v neposlední řadě je rozhodnuto určení příslušného celního režimu.

b. Správa ekologických a spotřebních daní

CS ČR dohlíží nad výběrem daní z vybraných výrobků, kterými se rozumí produkty se spotřební daní na základě zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních a zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád. Mezi vybrané výrobky se řadí minerální oleje (nafta, benzín a ostatní PHM), surový tabák, tabákové výrobky, alkoholové nápoje, pivo, víno, meziproducty a líh. Dále CS ČR kontroluje výroby alkoholových produktů, vydává povolení a kontroluje daňové sklady, vydává kontrolní pásky (alkohol – zákon č. 307/2013 Sb., o povinném značení lihu) a tabákové nálepky, tzv. kolky. V rámci správy ekologických daní je dohlíženo na odvádění daní z elektřiny, pevných paliv, zemních plynů a dalších vybraných plynů.

c. Odhalování trestné činnosti a trestné řízení

Působnost CS ČR je zaměřena na odhalování některé trestné činnosti jako je krácení daní, nelegální obchod s drogami, prekurzory pro výrobu drog, zbraněmi, střelivem, porušování úmluvy CITES apod. Prověřuje, zdali došlo ke spáchání trestného činu, provádí operativní činnosti, shromažďuje důkazy a zkoumá, za jakých okolností došlo ke spáchání trestného činu. Zpracované případy následně předává k dalšímu šetření Policii ČR a ta dále státnímu zástupci.

d. Dohled nad mýtem a zpoplatněnými komunikacemi

CS ČR dohlíží na veškerou dopravu na zpoplatněných úsecích silnic a kontroluje uhrazení mýtného u vozidel vážících nad 3,5 tuny (elektronické palubní zařízení, vázané na konkrétní vozidlo, měřící sazbu mýtného na základě ujetých kilometrů po zpoplatněné komunikaci rozlišeného podle emisní třídy, počtu náprav a druhu vozidla) a elektronických dálničních známek u osobních vozidel. Na základě zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích je CS ČR oprávněna pokutovat přestupky výše zmíněné problematiky. Celník je na základě zákona o pozemních komunikacích oprávněn v rámci přestupku uložit pokutu do výše 5 000 Kč, ve správním řízení pokutu až do výše 100 000 Kč, popřípadě vybrat kauci v rozmezí od 5 000 Kč do 50 000 Kč.

e. Vymáhání pokut a poplatků

Významnou kompetenci představuje i vymáhání pokut a nedoplatků vůči státu uvalených jinými správními orgány. Jedná se tak kupříkladu o neuhrazení blokových pokut uvalených Policií ČR na základě evidence CEPAN (centrální evidence pro přeplatky a nedoplatky vůči státu).

f. Kontrola hazardních her a zaměstnávání cizinců

Kontrola kasin, heren, jejich provozu a dohled nad nelegálním hazardem a hernami. Cílem je odhalování trestné činnosti spojené s nelegálními hernami a kontrola všech zákonných povinností vztahujících se na herny a kasina. Další kompetencí je kontrola cizinců ze zemí mimo EU, jejich porušení předává ke správnímu řízení inspektorátům práce. CS ČR v této oblasti postupuje na základě zákona č. 255/2012 Sb., kontrolní řád a zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti a v oblasti hazardních her dle zákona č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách.

g. Nelegální obchod s drogami a prekurzory pro jejich výrobu

Významnou činností CS ČR je potírání nelegálního obchodu s drogami, prekurzory a zakázanými látkami na území ČR a v oblasti dovozu na území ČR (letišť, oblast hranic a vnitrozemí ČR).

h. Ochrana práv duševního vlastnictví

Kontrola importního zboží na území ČR a EU, u kterého je důvodné podezření na porušení práv duševního vlastnictví. Jedná se tak o zboží s falzifikovanými ochrannými známkami, kdy dochází k zajištění zboží a jeho odborné likvidaci.

CS ČR dohlíží na ochranné známky, průmyslové vzory, užité vzory, patenty a autorská práva. V této oblasti postupuje na základě zákona č. 355/2014 Sb., o působnosti orgánů CS ČR v souvislosti s vymáháním práv duševního vlastnictví a zákona č. 255/2012 Sb., o kontrole (kontrolní řád).

i. Ochrana volně žijících druhů zvířat a rostlin

Podle ministerstva životního prostředí (2022) se úmluvou CITES rozumí úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících zvířat a rostoucích rostlin. Cílem úmluvy je ochrana před nebezpečím vyhubení živočišných a rostlinných druhů z důvodu zneužívání pro komerční účely. Na základě úmluvy CITES a zákona č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy je CS ČR pověřena rozkrýváním nelegálního obchodu s chráněnými zvířaty a rostlinami. Kontroluje, zdali dovozce zvířat a rostlin vlastní speciální povolení a splňuje veškeré podmínky pro nakládání s CITES a překročení hranic.

j. Zajišťování bezpečnosti a dodržování zákazů

CS ČR dohlíží na celou řadu bezpečnostních rizik spojených s exportem, importem a tranzitem nebezpečného zboží, látek, výrobků a produktů. Jedná se o oblasti spojené s vojenským materiálem, zbožím dvojího užití, zbraněmi a střelivem, radioaktivními látkami a materiálem, výbušninami, mučícími nástroji, chemickými a biologickými zbraněmi a v neposlední řadě toxiny. Mimo jiné CS ČR kontroluje import a export zboží ze zemí, na které jsou uvaleny sankce. V roce 2022 a 2023 z důvodu války na Ukrajině

se obzvláště zaměřuje na zboží dvojího užití (satelity, motory, čipy, součástky, výrobky, optické produkty, chemické látky apod., zneužitelné pro vojenské účely).

k. Ostatní kompetence

Dalších kompetencí, omezení a zákazů kontrolovaných CS ČR je celá řada. Vhodné je zmínit alespoň oblasti týkající se chemických látek a směsí, odpadů, surových diamantů, zdravotnických prostředků, léků a léčiv, nakládání s tkáněmi a lidskými orgány, veterinární zboží, výrobky ze železa, hliníku a oceli atd.

K roku 2022 CS ČR přišla o některé kompetence jako je kupříkladu kontrola vozidel přepravujících ADR (evropská dohoda o mezinárodní silniční dopravě nebezpečných věcí) na základě zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě. Dále o kontrolu SOD (státní odborný dozor, kontrola dodržování dob řízení, bezpečnostních přestávek a času odpočinku) dle vyhlášky č. 522/2006 Sb., o státním odborném dozoru a kontrolách v silniční dopravě. Odňaté kompetence byly přiděleny pod správu Policie ČR.

1.1.1 Organizační struktura Celní správy České republiky

Dle Ministerstva vnitra České republiky (2022) bezpečnostní ozbrojené sbory plní funkci bezpečnostního charakteru plynoucí z požadavků bezpečnostní politiky státu, mezi které patří kupříkladu ochrana sociálních hodnot, majetkových hodnot, lidských životů, jejich zdraví a lidské důstojnosti. Mezi bezpečnostní ozbrojené sbory spadá Policie ČR (ministerstvo vnitra), Celní správa ČR (ministerstvo financí) a Vězeňská služba ČR (ministerstvo spravedlnosti). Dále lze bezpečnostní ozbrojené sbory doplnit na základě zák. č. 154/1994 Sb. o Bezpečnostní informační službu (nadřízený orgán vláda), tzv. kontrarozvědku a Úřad pro zahraniční styky a informace (ministerstvo vnitra), tzv. rozvědku. Na rozdíl od ostatních bezpečnostních ozbrojených sborů s celosvětovou působností.

Dle Celní správy ČR (2022) je organizace CS ČR dvojstupňová. Hlavní částí je generální ředitelství cel ČR sídlící v Praze a 15 celních úřadů zřízených pro každý kraj. Patnáctý Celní úřad je situovaný v Praze jako Celní úřad Praha Ruzyně. Odlišnou organizační strukturu od ostatních celních úřadů má CÚ pro Plzeňský kraj, Liberecký kraj a CÚ Praha Ruzyně.

1.1.2 Dohled Celní správy České republiky

Součástí přímého výkonu kontrolních činností v terénu jsou složky mobilního dohledu. Hlavní náplní jejich pracovních činností je kontrola zboží náležícího celnímu dohledu, zboží dvojího užití, spotřební daně a další množství kompetencí. U nákladních vozidel kontrolují nákladové prostory, převážené zboží a veškeré zákonem určené doklady a dokumenty související se zmíněným zbožím. Dále pak u zpoplatněných komunikací dohlíží na splnění povinnosti úhrady poplatku jednotlivých

vozidel. Jednou z přednostních kompetencí hlídek dohledu je provádění kontrolních vážení vozidel a připojených nákladních prostorů na zpoplatněných komunikacích a měření jízdních souprav. Kontrolní činnost je taktéž prováděna v oblasti zboží, které porušuje práva duševního vlastnictví (Celní správa České republiky, 2022).

Hlídky mobilního dohledu jsou opatřeny množstvím speciálních nástrojů pro odhalování utajených úkrytů sloužících k nelegální přepravě (pašování) vybraných výrobků jako je kupříkladu tabák, tabákové výrobky, líh, minerální oleje a v neposlední řadě omamné a psychotropní látky. Pro kontrolu nákladních vozidel a návěsů, u kterých je náročné provést důkladnou kontrolu různých částí, je CS ČR vybavena mobilním velkokapacitním rentgenem. Pro detekování minerálních olejů, lihu, kapalných látek a ostatních látek je vybavena tzv. mobilní celní technickou laboratoří (CTL). Jednou z velkých předností CS ČR je speciální výcvikové středisko situované v Heřmanicích pro výcvik služebních psů a psovodů. Od roku 2005 středisko oficiálně získalo statut výcvikového centra udělený Světovou celní organizací s kompetencemi pro poskytování výcviku pro psovody a psy celních správ z celého světa. Služební psi jsou cvičeni pro oblasti detekce omamných a psychotropních látek, zbraní a střeliva, tabákových výrobků, zboží podléhajícího úmluvě CITES, vysokých obnosů peněz a v poslední době taktéž na detekci viru Covid-19 (Celní správa České republiky, 2022).

Standartní výzbrojí členů hlídek dohledu jsou služební pistole Glock 19 ráže 9 mm Luger s palebným průměrem 30 ks nábojů. Dále jsou vybaveni donucovacími prostředky a balistickými vestami. Členové mobilního dohledu oddělení 62 jsou nadstandardně vycvičeni a pro případ potřeby vyzbrojeni samopalem CZ Scorpion EVO 3 v ráži 9 mm Luger.

1.1.3 Mobilní dohled oddělení 62

Náplní práce mobilního dohledu je odhalování případů porušování právních předpisů. Dále jsou oprávněni vykonávat úkony a kontroly v souladu s výše uvedenými kompetencemi dohledu. Na vyžádání jsou schopni plnit úkoly integrovaného záchranného systému. Na základě §35 zák. č. 17/2012 Sb. jsou oprávněni provádět kontroly vozidel, zboží, zavazadel a osob. V souladu s §79 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích jsou oprávněni zastavovat vozidla na pozemních komunikacích s použitím zvláštního zvukového zařízení a výstražného modrého světla (Celní správa České republiky, 2022).

Příslušníci kontrolních hlídek jsou vybaveni označenými služebními motorovými vozidly (SMV) s označením barev a identifikačního nápisu CS ČR a neoznačenými SMV, tzv. automobily civilního vzhledu.

1.1.4 Kontrola zpoplatněných komunikací oddělení 63

Hlavní náplní kontrolních hlídek oddělení 63 je odhalování případů porušení zák. č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, a to v případech týkajících se porušení v oblasti elektronického mýtného systému vozidel s váhou nad 3,5 tuny a neuhrazení časového poplatku na zpoplatněných komunikacích, s možností ukládání sankcí v rámci blokového řízení za porušení právních předpisů. V případě kontrolních činností v terénu je vedlejší náplní dodatečné pátrání po zboží uniklém celnímu dohledu, tj. kompetence mobilního dohledu oddělení 62. Taktéž jsou oprávněni na základě §35 zák. č. 17/2012 Sb. provádět kontroly vozidel, zboží, zavazadel a osob a využívat pravomoci zastavovat vozidla na pozemních komunikacích s použitím zvláštního zvukového zařízení a výstražného modrého světla (Celní správa České republiky, 2022).

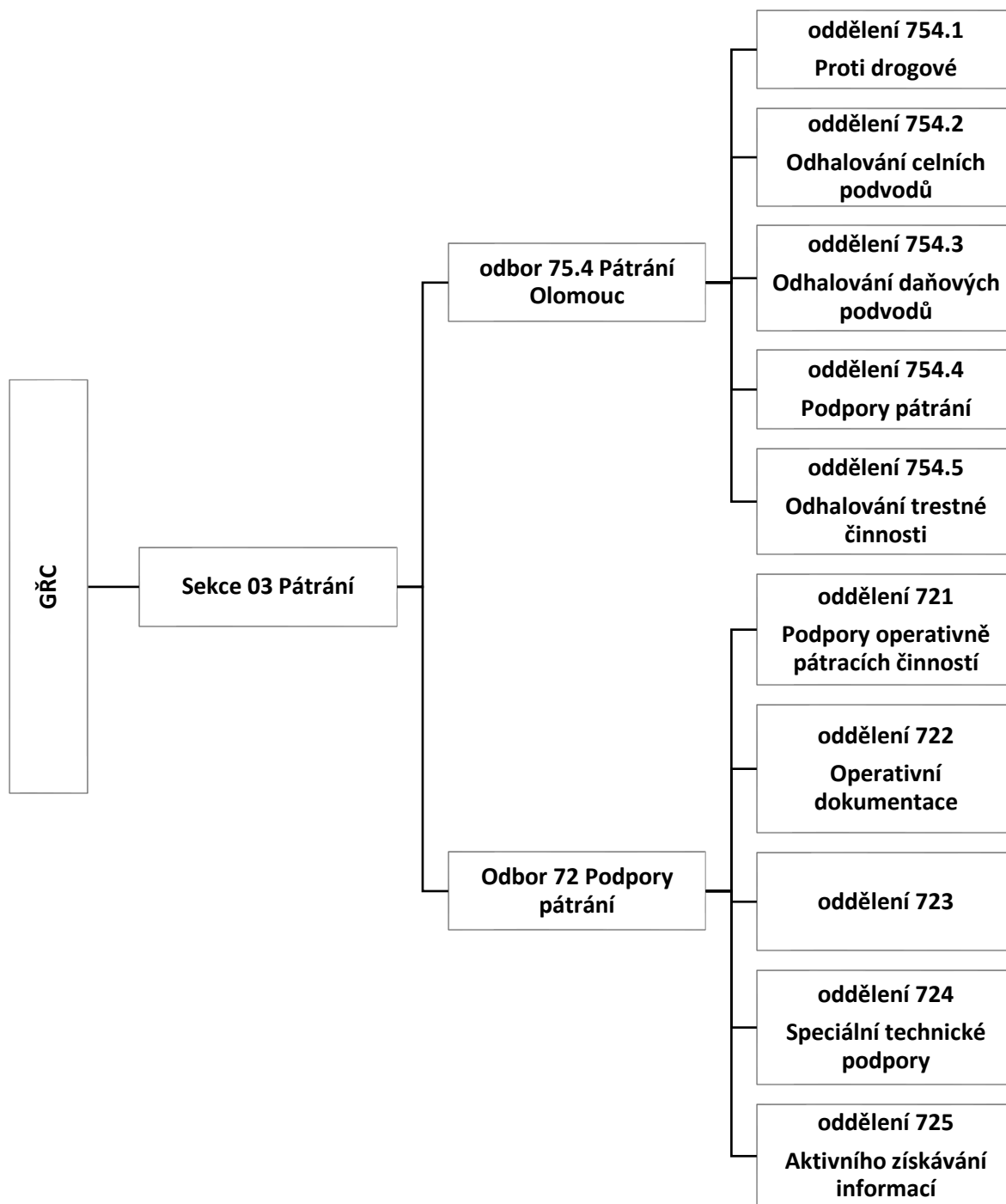
1.1.5 Odbor Pátrání a Podpory pátrání

Dle Celní správy České republiky (2022) je podstatnou částí tohoto ozbrojeného bezpečnostního sboru problematika pátrání, se zaměřením na porušování celních a daňových předpisů souvisejících s tranzitem, dovozem a exportem zboží. K porušení předpisů dochází nejčastěji u zboží jako je zboží zatížené spotřební daní, tj. alkohol, líh, pohonné hmoty, surový tabák, a v neposlední řadě nelegální zboží (omamné a psychotropní látky, zbraně, střelivo a materiál dvojího užití a nelegální obchod s faunou a flórou, tzv. porušování úmluvy CITES). Útvary pátrání a podpory pátrání jsou při odhalování závažné trestné činnosti oprávněny využívat operativně pátracích činností, kterými se rozumí sledování osob, vozidel, věcí, zásilek a využití informátorů. Činnost podpory pátrání a pátrání je rovněž zaměřena na dopadení pachatelů závažné trestné činnosti a organizovaného zločinu. Zvláště kvalitních výsledků dosahují příslušníci výše zmíněných útvarů v oblasti nezákonných obchodů s drogami. Celní správa ČR v rámci výkonu spolupracuje s celou řadou mezinárodních organizací, skupin a informačních systémů. Jedná se tak o významnou součást bezpečnostních sborů pracující na profesionální úrovni s možností využití všech potřebných prostředků a pravomocí.

Na základě §38 až §43 hl. páté zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, je celník oprávněn používat podpůrných operativně pátracích prostředků z důvodu předcházení trestným činům a získávání poznatků. Mezi podpůrné operativně pátrací prostředky lze zařadit: krycí prostředek, krycí doklad, zabezpečovací techniku, zvláštní finanční prostředky a informátora. Podle §39 se rozumí krycím prostředkem věc, doklad, prostor nebo jednání sloužící k zastírání pravé totožnosti osoby nebo prováděné operativě CS ČR. Zabezpečovací technika slouží k získávání informací potřebných pro usvědčení porušování prvních předpisů. Zvláštní finanční prostředky jsou finance vyhrazené pro činnost a věcnou potřebu spojenou s operativou. V rámci vyšetřování a získávání důkazů lze využít služeb informátora z externího prostředí, který poskytuje orgánům Celní správy informace, takovým způsobem, aby jeho spolupráce nebyla odhalena.

Podle hl. první §63 může pověřený orgán CS ČR využívat odposlechy a záznamy telekomunikačních provozů stanovených trestním řádem. Podle hl. druhé §66 je umožněno využívat přístupů k údajům schengenského informačního systému a nakládat s operativními informacemi v rámci Evropské unie. Dle §67 donucovacím orgánem pro výměnu informací mezi členskými státy jsou policejní, celní a jiné orgány, jako je například Europol nebo Eurojust.

Schéma dělení jednotlivých oddělení podpory pátrání a pátrání pro Olomoucký kraj lze charakterizovat na níže uvedeném Obrázku č. 2, dle přílohy č. 2 k organizačnímu řádu Celní správy České republiky (2023).

Obrázek 2. Příloha č. 2 k organizačnímu řádu Celní správy České republiky (Celní správa České republiky, 2023)

1.1.6 Kooperace Celní správy ČR a Policie ČR

V případě, kdy síly a disponující prostředky Policie ČR nejsou schopné zcela zajistit vnitřní pořádek a bezpečnost České republiky, má v rámci svých kompetencí vláda ČR možnost povolat k plnění úkolů policie příslušníky Celní správy ČR, Vězeňské služby ČR a vojáky Armády ČR v činné službě (§ 22 odst. 1 zákona č. 283/2008 Sb. o Policii České republiky).

Kupříkladu lze uvést Nařízení vlády č. 283/2022 Sb., o povolání příslušníků Celní správy ČR k závaznému posílení plnění úkolů Policie ČR v rámci prozatímního znovuzavedení ochrany vnitřního perimetru hranic České republiky a Rozkaz policejního prezidenta č. 210 ze dne 27. 9. 2022. Cílem ochrany vnitřních hranic bylo zabránit narušení vnitřního pořádku ze závažného důvodu nelegální migrace osob třetích zemí a stanovit zvláštní postup v případech, kdy je potřeba zavést okamžitá opatření (čl. 28, Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU, č. 2016/399). Celý proces a závažnost situace byly podpořeny nefunkčním systémem navrácení občanů ze zemí Sýrie, Afghánistánu, Iráku či Somálska zpět na území Slovenské republiky.

V souladu s § 36 odst. 1 písm. b) zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů bylo zahájeno řízení o převelení zvolených příslušníků Celní správy ČR pod záštitu Policie ČR, spolu s převedením kompetencí hájících práv a oprávněných zájmů nejdéle však na dobu 60 dnů.

Pro účely této rozsáhlé akce konající se na území Moravskoslezského, Jihomoravského a Zlínského kraje, sousedících podél celé státní hranice se Slovenskou republikou byl nasazen enormní počet příslušníků bezpečnostních sborů. Hraniční kontroly byly zavedeny podle Sdělení ministerstva vnitra č. 395/2021 Sb., o vyhlášení seznamu hraničních přechodů a seznamů přeshraničních propojení, na všech silničních i železničních přechodech včetně vyčleněného zeleného pásma, tj. louky, pole, lesy, vodní toky apod., kde byly strategicky rozmístěny hlídky vykonávající strážnou službu. V každém kraji byl následně zbudován speciální trojsložkový systém velení a řízení. Byl vzestupně seřazen jako velitelské stanoviště, taktický štáb a strategický řídicí štáb mající za úkol logistiku celé akce (interní informace, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor cizinecké policie, 2022)

Policejní orgány následně uplatňují své pravomoci dle §14 a §15 zák. č. 191/2016 Sb., o ochraně státních hranic. Pro účely Policie ČR se zavádí operační plán se záměrem stanovení společného postupu a spolupráce s povolanými příslušníky Celní správy ČR a AČR dle výše zmíněného nařízení vlády ČR, které je v souladu s články 25 až 35 Nařízení evropského parlamentu a Rady EU 2016/399, tzv. Schengenský hraniční kodex. V případě nesplnění podmínek dle § 9 odst. 1 zák. č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky nebyl umožněn vstup výše zmíněným občanům třetích zemí a byli předáni odboru cizinecké policie ČR. V těchto případech byl následně stanoven postup vyrozumění slovenských orgánů a po schválení ředitele krajského

ředitelství policie byla provedena readmise zadržených občanů třetích zemí (interní informace, Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor cizinecké policie, 2022).

Z podobných součinnostních akcí velkého rozsahu v rámci integrovaného záchranného systému lze dále zmínit kupříkladu hlídání okresů během pandemie covid-19 či metanolová aféra z let 2012 a 2013. Celní správa ČR a Policie ČR ve velké míře spolupracují během realizací trestních řízení a soudních procesů závažné trestné činnosti v rámci kompetencí obou bezpečnostních sborů (Ministerstvo vnitra, 2023).

1.1.7 Přehled stresorů a psychické zátěže u Celní správy ČR

Z důvodu nedostatku odborných publikací a studií týkajících se stresorů a psychické zátěže u příslušníků ozbrojených bezpečnostních sborů, dále rozlišení činností a pravomocí jednotlivých sborů a útvarů bude zmíněn výčet na základě interních informací z prostředí Celní správy ČR a osobních zkušeností autora této diplomové práce, který je taktéž příslušníkem (dle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů).

Výčet možných stresorů a psychické zátěže u Celní správy ČR:

a. Dohled veřejnosti

Celní správa České republiky vykonává široké spektrum kontrolních a dohledových činností z důvodu ochrany ekonomických a bezpečnostních zájmů České republiky. V jejich rámci lze kupříkladu zmínit celní dohled nad importem, tranzitem a exportem zboží; právní předpisy a veškeré zákonné náležitosti k jejich přepravě; dohled nad vybranými výrobky podléhajícími spotřebním daním; kontrola nad dodržováním obchodně-politických a mezinárodních závazků; vybírání, vymáhání a udělování pokut, široké spektrum kontrol v oblasti silniční dopravy; dohled nad nelegálním nakládáním s vojenským materiálem, materiálem dvojího užití, omamnými a psychotropními látkami a v neposlední řadě kontrolu nelegálního obchodu týkajícího se fauny a flóry (mezinárodní úmluva CITES).

Na základě výše zmíněných příkladů rozsáhlé činnosti Celní správy ČR se dostávají příslušníci ve většině případech do kontaktu jak s občany České republiky, zemí Evropské unie, tak zemí mimo EU. V rámci těchto kontrolních činností je kladen důraz na profesionalitu, dodržování stanovených pravidel a postupů dle platných zákonů. Kupříkladu lze zmínit zákony, podle nichž postupují příslušníci mobilního dohledu a kontroly zpoplatněných komunikací: zákon č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, 353/2003 Sb., o spotřebních daních, 13/1997 Sb. o pozemních komunikacích,

361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a mnoho dalších. Příslušníci sekce pátrání a podpory pátrání dále využívají kupříkladu zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Početným stresorem výše zmíněných kontrol je nevědomost příslušníka, o jakou entitu občana se jedná do doby, než je provedeno ztotožnění a lustrace dostupných dokladů (občanský průkaz/pas). Vše je umocněno v případě, kdy kontrolované vozidlo na pokyn zastavení hlídky nereaguje nebo se pokouší vysokou rychlostí ujet. Častým úkazem jsou slovní narážky ze strany kontrolované osoby, psychický nátlak, slovní výhrůžky, neochota spolupracovat, znemožnění prokázání totožnosti, jednání kontrolované osoby pod vlivem alkoholu či omamných a psychotropních látek, fyzické napadení, jazyková bariéra mezi zúčastněnými (v mnohých případech znalost anglického, polského či německého jazyka není dostačující), osobní prohlídka zavazadel, osoby atd.

V případě výše zmíněných stresorů je snahou příslušníků hlídky samotnou kontrolu osob, zboží, zavazadel a vozidla bezdůvodně neprodlužovat a svým počínáním zbytečně druhou stranu stresově neovlivňovat. Kompetence vycházející ze zákona č. 17/2012 Sb. §35 umožňují příslušníkům CS ČR na rozdíl od Policie ČR významným způsobem zasahovat do soukromí kontrolované osoby, kdy je možné provést důkladnou prohlídku vozidla, úložných prostot návěsu, zboží, zavazadel, poštovních zásilek, a v případě podezření na držení omamných a psychotropních látek, popřípadě palné zbraně provést osobní prohlídku. Samotný fakt důkladné kontroly v mnohých případech vzbuzuje ze strany kontrolované osoby nedůvěru v samotný postup celníka, pochybnosti o jeho kompetencích a celkově může být původem stresu a počátečním prvkem agresivního chování.

V případě slovních urážek a psychického nátlaku musí příslušník ovládat komunikativní dovednosti, asertivní chování a jistou argumentaci postavenou na znalosti platných zákonů a jejich paragrafů. V situaci, kdy vedoucí příslušník kontroly nedokáže svým jednáním dostatečně udržet jednání kontrolované osoby pod kontrolou, je důležitým prvkem jeho kolega, který přebírá s časným předstihem iniciativu jednání. Ve všech případech je dbáno na zákonný postup, distingované vystupování, a především slušné jednání. Na základě osobních zkušeností autora lze stanovit, že naprostou většinou konfrontací během kontroly lze vykomunikovat bez použití donucovacích prostředků. Značným prvkem komunikativních dovedností je předpoklad znalosti zákonů a předpisů. S množstvím zkušeností z terénu a teoretických znalostí nepřímou narůstá sebevědomí příslušníka, ze kterého plyne i způsob jednání pod nátlakem druhé strany. Pokud členové hlídky dostatečným způsobem dokážou relevantně argumentovat a oponovat nevhodným názorům kontrolované osoby svým profesionálním přístupem, tak lze vybudovat patřičný respekt.

Významným faktorem je rovněž vizuální vzhled příslušníka (výška, muskulatura, pohlaví, vzpřímený postoj, celkový vzhled v uniformě, přítomnost služebního psa, zbraně, donucovacích prostředků atd.), který dokáže pomocí tzv. haló efektu ovlivnit samotný počátek a průběh kontroly.

b. Názory veřejnosti

Častým prvkem stresoru, se kterým se lze obecně u bezpečnostních ozbrojených složek setkat, je častá kritika, slovní urážky, bagatelizace činností a humor zaměřený na práci a nečinnost samotných příslušníků. Obecně pochází většina těchto předpokladů z neznalosti pracovních činností, časové náročnosti a záměrně nezveřejňované výslednosti sborů. Častým výrazem oponování neznalých občanů je tzv. narážka na honorování všech příslušníků bezpečnostních sborů z daní z příjmu. K slovním urážkám pak nejčastěji dochází přímo při fyzických kontrolách a hlídkových službách prováděných kontrolní hlídkou. Vzhledem k menšímu počtu zaměstnanců a celkově chápanému obrazu Celní správy ČR oproti Policii ČR lze pozorovat větší množství negativních výroků vztahujících se k práci policie. Na základě výzkumu společnosti IPSOS TAMBOR (2007) bylo analyzováno na 13 800 rozhovorů napříč celou ČR s cílem zmapovat spokojenost občanů s prací Policie ČR. Mimo jiné byli dotazováni na spokojenost s výsledností orgánů veřejné moci, pocit bezpečí v okolí, vnímání policistů, korupci, kritiku místních policejních oddělení a obavy o svou bezpečnost. Výsledky výzkumu následně posloužily k budoucím reformám, a zvláště zefektivnění práce uvnitř složky a spolupráce s veřejností.

c. Operativní činnosti

Z důvodu utajení všech činností spojených s prací příslušníků pátrání a podpory pátrání Celní správy ČR nelze detailně charakterizovat náplň práce a veškeré stresory spojené s výkonem těchto činností.

Podstatou pracovních činností je postup orgánů činných v různých částech trestního řízení, jehož úkolem je důkladně zjistit, zda došlo ke spáchání trestného činu, a v případě takové reálie zajistit veškeré zúčastněné pachatele. Následně pak uložit konkrétní sankci dle platných zákonů a rozhodnutí vykonat (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním).

Samotný obsah trestního řízení je propojen s celou řadou dalších subjektů: podezřelý/obviněný, obhájce obviněného, poškozené osoby, svědci, znalec, státní zástupce atd. Trestní právo uspořádává oboustranné procesní vztahy zúčastněných osob a orgánů trestního řízení. Předmětem práce operativy je zjišťování a shromažďování veškerých důkazů týkajících se určitého skutku, kterého se pachatelé dopustili. Důležitým

faktorem je v průběhu trestního řízení tzv. zásada dokazování a materiální pravdy. Dokazování je přímo závislé na výsledcích vyhledávání, volného hodnocení důkazů, přesných a úplně zjištěných faktech. Zjištěné skutečnosti musí prokazatelně obviněnému dokázat vinu a dostačujícím není pouze doznání obžalovaného.

Pro příklad lze uvést činnost Bezpečnostní informační služby, u které se vykonávané činnosti v mnohých rysech shodují. Její činnost je založena na shromažďování, získávání a vyhodnocování informací o jevech, činnostech a v neposlední řadě záměrech cizích zpravodajských služeb. Značnou část přípravných fází operativní činnosti nelze vystihnout žádnou zákonnou normou, popřípadě závaznou definicí (zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR).

Psychická náročnost a vliv stresorů pro příslušníky pátrání spočívá v nepravdělné době služeb, střídání nočních a denních služeb, obtížné práci v terénu pod utajením, komunikativních dovednostech, sledovacích činnostech, shromažďování důkazů, mnohdy i důvěrném kontaktu s pachateli závažné trestné činnosti za účelem získání informací, utajených instalacích odposlechů a trasovacích zařízení, odloučení od rodiny z důvodu časové vytíženosti, časté pracovní pohotovosti, náročném plánování osobního volna, vedení trestních spisů, mentální náročnosti, znalosti velkého množství informací a potřebě profesní znalosti, fyzické a psychické odolnosti vůči stresu, znalost kritického řízení, používání donucovacích prostředků, eskortování pachatelů, jednání s osobami zúčastněnými trestního řízení a mnohdy problematickou spoluprací s ostatními orgány veřejné moci.

d. Hierarchie pozic

Jako stresový podnět lze často považovat profesní vztah mezi nadřízeným funkcionářem bezpečnostního sboru a tzv. řadovým příslušníkem. Za služebního funkcionáře lze pokládat hodnosti (seřazeni vzestupně) jako jsou: podporučík, poručík, nadporučík, kapitán, major, podplukovník a plukovník. Zpravidla nejbližším služebním nadřízeným příslušníka je v rámci kraje koordinátor, a to nejčastěji v hodnosti nadpraporčík. Vedoucí oddělení v hodnosti podporučík, poručík případně nadporučík, následuje vedoucí odboru v hodnosti majora a ředitel celního úřadu pro příslušný kraj v hodnosti plukovníka.

Zpravidla se jedná o stresové podněty, jako je plnění obtížných rozkazů, se kterými se nemusí vždy příslušník ztotožnit. Dále poslušnost a plnění úkolů zadaným služebním funkcionářem. A v neposlední řadě interpersonální rozdíl mezi názorem podřízeného a nadřízeného. V mnohých případech může být kladen přílišný tlak ze strany nadřízeného, který nemusí být vhodně zpracován řadovým příslušníkem.

Stresový podnět může působit i opačným směrem, a to formou nečinnosti podřízeného, neochoty plnit rozkazy, malé motivace, následkem syndromu vyhoření, nevhodným komentováním vůči rozkazům nadřízených, nerespektováním služební hierarchie a celkově neuznáváním autority ze strany podřízeného. Častým patologickým jevem je i nekolegiální chování mezi příslušníky.

Povinnost plnit rozkazy plyne z ustanovení §45 odst. 1 písm. a) a §46 odst. 1 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Dále dle §46 odst. 2 nesmí splnit rozkaz „Je-li rozkaz vedoucího příslušníka ve zřejmém rozporu s právním předpisem, příslušník je povinen jej na tuto skutečnost upozornit. Jestliže vedoucí příslušník trvá na splnění rozkazu, příslušník je oprávněn žádat o jeho písemné vydání. Vedoucí příslušník je povinen žádosti vyhovět, umožňují-li to okolnosti výkonu služby. V případě, že to okolnosti výkonu služby neumožňují, učiní tak bez zbytečného odkladu poté, co tyto okolnosti pominou. Příslušník je povinen rozkaz splnit a oznámit tuto skutečnost bez zbytečného odkladu vedoucímu příslušníkovi toho, kdo takový rozkaz vydal.“ Doplněním §46 je odst. 3 ukládající povinnost kdy „*příslušník nesmí splnit rozkaz, jehož splněním by zřejmě spáchal trestný čin*“.

Porušení výše zmíněných paragrafů může být potrestáno na základě kázeňského přestupku a trestu dle §50 a §51 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Jako stresový podnět považují Douglas & Morris (2006) nadměrné pracovní nasazení ze strany nadřízeného, který následně vyžaduje stejný výkon po svých podřízených. Ti mnohdy považují svoji práci za víc než zdroj obživy a svoje přehnané požadavky kladou na samotné příslušníky. Poukazují na jev charakteristický přivlastňováním kompetencí, které nadřízenému nepřísluší z důvodu plnění povinností za své podřízené (zvláště v administrativní činnosti), přebírají některou pracovní náplň a pociťují nečinnost ze strany podřízeného. Pracovní vytíženost a špatné interpersonální vztahy vedou k poškození kolektivních vztahů, prohlubování pomyslné propasti mezi příslušníkem a nadřízeným a v neposlední k řadě k syndromu vyhoření.

e. Práce na směny, pohotovost a přesčasů

Střídání nočních a denních 12hodinových služeb, velké množství přesčasů a pohotovosti může mít patologický dopad na zdraví, a především psychiku příslušníka. Samotné narušení biorytmů může působit jako stresový podnět. Dle fyziologického ústavu Akademie věd ČR (2022) systém biologických hodin zajišťuje časovou koordinaci fyziologických pochodů v lidském těle. Porucha časové regulace pak může mít negativní dopad na zdraví člověka. Jedná se tak o cirkadiánní systém. Tento systém řídí časový chod

většiny procesů v našem těle od molekulární úrovně jako je exprese genů, přes aktivitu enzymů, veškeré fyziologické funkce (stimulace hormonů, tělesná teplota, energetické metabolismy) až po komplexní funkce (potřeba spánku, příjem potravy, chování).

Narušení spánkové potřeby, ve výjimečných případech i z důvodu několika služeb po sobě jdoucích, má za následek významné narušení biologických hodin, kdy musí příslušník sloužit i v nepříznivých klimatických podmínkách (mráz, déšť, mlha atd.). Kupříkladu lze zmínit strážní služby v roce 2022 na hranicích se Slovenskou republikou z důvodu nelegální migrace občanů třetích zemí, kdy byli příslušníci CS ČR vystaveni několika turnusům po sobě jdoucích tří denních služeb. Vždy se jednalo o tři denní/noční služby, mnohdy překračující sedmnáctihodinové intervaly strážní služby. Příslušníci museli provádět činnosti jako je: sociální kontakt s kontrolovanými osobami, ověřování převozních dokumentů, dokladů osob, kontrola nákladních a osobních dopravních prostředků během jakýchkoliv klimatických a místních podmínek. Následovalo i několikahodinové řízení služebních vozidel po absolvování více než dvanáctihodinových službách, mezi kterými nebyla možnost odpočinku, resp. spánku delší než 7 hodin.

Během výše zmíněných turnusů bylo možné na základě působících stresových podnětů a zátěže sledovat změny v náladovosti, chování a jednání příslušníků.

Dalším stresovým podnětem může být i plánování osobního volna, které může být ovlivněno častou pohotovostí, v rámci které musí být příslušník schopen se včasné dostavit do práce. Dle § 54 odst. 3 zákona 361/2003 Sb. o bezpečnostních sborech nesmí sloužit příslušník více jak 10,5 hodin týdně přesčas. Pokud služba přesčas přesáhne tento stanovený limit musí být tento přesčas vykompenzován dle odst. 5 výše zmíněného zákona náhradním volnem.

Neti et al. (2021) na základě své studie uvedli, že vyšší míra stresu a nedostatek spánku může až dvanáctkrát zvýšit riziko vzniku poruchy imunity a vzniku zánětů oproti normálnímu vzorku populace. Doporučují pro snížení hladiny působení stresu na zdraví jedince sedm až devět hodin pravidelného spánku denně. Dle Ehrenberga (2016) spánková deprivace a spánkový dluh negativně ovlivňují produkci spánkového hormonu melatoninu. Nedostatek spánku se podepisuje na výkonu jedince a má vliv na plnění i těch nejjednodušších úkolů týkajících se reakčních schopností a paměti.

f. Odloučení od rodiny a workoholismus

Náročné podmínky plynoucí z požadavků na časovou flexibilitu příslušníka mohou mít vliv na jeho osobní život. Zvýšená koncentrace přesčasů a nároků na pohotovosti má nejen dopad na psychiku, ale i především na nejbližší rodinné příslušníky. Častá fyzická absence nepůsobí pouze na osobní vztah mezi konkrétním párem nýbrž i na jejich

potomky. Bowlby (1951) zastává názor, že dlouhodobé odloučení dítěte od své matky, popřípadě osoby na jejím místě mezi třetím až pátým rokem života, může mít negativní dopad na duševní zdraví dítěte. V četných případech mají tyto následky vliv na další vývoj osobnosti.

Douglas & Morris (2006) považují za projev workoholismu upřednostňování pracovních aktivit a přílišné zaměření na pracovní povinnosti během trávení volného času. Dle Schaufeli et al. (2009) se v klinické praxi vyskytuje jev spojený s workoholismem, který zapříčiňuje depresi a úzkostnou poruchu. Autoři studie apelují na fakt, kdy nepovažují samotný workoholismus za nutné pravidlo predispozice k depresi. Ke vzniku deprese a úzkostných stavů spíše inklinují zranitelní jedinci, kteří podléhají vyčerpání, mají spánkový deficit, zvýšené pracovní nároky, chybí jim sociální podpora a v neposlední řadě mají strach ze ztráty zaměstnání.

Osoby blízké pracovně vytíženému člověku zpravidla trpí. Dochází k malému využití volného času se svými blízkými a po určitém čase dochází ke kritice ze strany životního partnera, který nabývá dojmu, že není milován. Mylné jednání workoholika velmi často vede k navýšení pracovního úsilí s dojmem, že se vše spraví. Celá situace vede k nespokojenosti obou stran a silnému nepochopení v blízkých vztazích. Vytížená osoba mnohdy očekává ocenění úsilí nasazeného pro dobro věci a zpravidla se dostává kritika, která hodnotu naopak snižuje. Vytížený jedinec pracuje v domnění, že dělá vše potřebné pro svoji rodinu. Druhá strana toto úsilí nevnímá, jelikož vyžaduje setkání a přítomnost dané osoby. V prvotních krocích rodina oceňuje pracovní nasazení. Nicméně se s časem nedostává pochopení, neboť vytížená osoba netráví dostatek času s rodinou, popřípadě partnerem. Narůstající tlak může vést až k rozpadu vztahu (Robinson, 1998).

Dle Hamermesh & Slemrod (2005) pracovní vytížení v mnohých případech sekundárně vede ke špatné životosprávě, zanedbávání preventivních lékařských prohlídek a nepravidelnému stravování. Samotný proces může trvat i několik let. Po delší době může být dopad následků nevratný. Proces špatné životosprávy je spojen s nárůstem obezity, zvýšeným krevním tlakem a diabetem mellitem 2. typu.

Pracovní vytíženost působí na psychiku jedince a zapříčiňuje chronický stres z tzv. pocitu nestíhání. Snižuje působení imunitní reakce, psychické strádání narušuje celkovou odolnost a v případě banálního onemocnění může mít významný dopad. Vše je často podpořeno vnitřním pocitem vytíženého, kdy považuje rekonvalescenci za nevýznamnou (Salmela-Aro & Nurmi, 2004).

g. Kritické situace

Podle hl. třetí §28 a §29 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník je vymezen pojem Krajní nouze „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem.“, a Nutná obrana „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.“ Celník je oprávněn použít zbraň jen v případech výše zmíněné krajní nouze, nutné obrany a dalších případech definovaných v §45 písm. b) až h) zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě ČR. Dále celník disponuje donucovacími prostředky (dále jen DP) dle § 44, kterými se rozumí:

1. hmaty, chvaty, údery nebo kopy,
2. slzotvorný, elektrický nebo jiný obdobně dočasně zneschopňující prostředek,
3. obušek nebo jiný úderný prostředek,
4. pouta,
5. služební pes,
6. technické prostředky k zabránění odjezdu vozidla,
7. zastavovací pás a jiné prostředky k nucenému zastavení vozidla,
8. úder střelnou zbraní,
9. hrozba namířenou střelnou zbraní,
10. varovný výstřel,
11. zásahová výbuška,
12. prostředek k zamezení prostorové orientace,
13. vytlačování vozidlem.

Před použitím donucovacích prostředků nebo zbraně proti osobě zasahované je celník povinen dát výzvu: „Jménem zákona!“, tak aby upustila od protiprávního jednání. Pokud situace nesnese odkladu, výzvu dát nemusí.

„O tom, který z donucovacích prostředků použije, rozhoduje celník podle konkrétní situace tak, aby dosáhl účelu sledovaného služebním zákrokem; přitom použije takového donucovacího prostředku, který je nezbytně nutný k překonání odporu osoby, která se dopouští protiprávního jednání“ (hl. šestá §44 odst. 4 zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě ČR).

Krizové situace se dají považovat za největší rizikový faktor a stresovou situaci, se kterou se příslušníci mohou setkat. Správné vyhodnocení situace, jednání v souladu se zákonem, komunikační dovednosti (výzvy), základy sebeobrany, použití DP a zbraně jsou základní dovednosti příslušníka ozbrojených bezpečnostních sborů. Z hlediska vysokého psychického nátlaku při řešení krizových situací jsou příslušníci pravidelně proškolení

a během každých dvou let testování. Testovací zkoušky jsou prováděny instruktory v podobě modelových situací, kdy jsou provedené zákroky pečlivě analyzovány. Z důvodu bezpečnosti a značného rizika při kontrole osob je hlídka sestavena vždy ze dvou příslušníků vybavených DP, zbraní a popřípadě balistickou vestou.

h. Kritické řízení dopravního prostředku

Při řízení služebního motorového vozidla (dále jen SMV) je příslušník velmi často vystaven psychickému nátlaku. Z hlediska zvýšené kontroly osob a vozidel na pozemních komunikacích mnohdy dochází ke snaze o únik kontrolovaných osob hlídce příslušníků. K těmto jevům dochází zvláště na zpoplatněných komunikacích (dálnice) a silnicích I.-III třídy. Příslušníci jsou tak nuceni dynamickým způsobem dohnat ujíždějící vozidlo s použitím světelných výstražných systémů a sirény.

Důvody řidičů nepodrobit se silniční kontrole jsou rozdílné. Kupříkladu lze zmínit několik druhů neuposlechnutí výzvy, vycházející z osobních zkušeností autora této diplomové práce:

- 1) Řízení pod vlivem omamných a psychotropních látek (dále jen OPL).
- 2) Řízení pod vlivem alkoholu.
- 3) Převážení zakázaných látek.
- 4) Převážení OPL, popřípadě prekurzorů pro výrobu těchto látek (například léky s obsahem pseudoefedrinu na výrobu metaamfetaminu apod.).
- 5) Pašování vybraných výrobků (cigarety, tabák, líh, minerální oleje atd.).
- 6) Řidič/osoba ve vozidle je v pátrání.
- 7) Řidič řídí se zákazem řízení, nemá ŘP, osoba je vyhoštěna nebo má falsifikované doklady.
- 8) Osoba je nelegálně ozbrojena, pašuje CITES, zbraně/materiál dvojího užití, popřípadě převádí nelegální migranty.
- 9) Řidič se chce vyhnout pokutování, nevyhovující stav vozidla, nezaplatil dálniční poplatek apod.
- 10) Řidič se snaží vyhnout vymáhání dluhů vůči státu (řidič je veden v centrální evidenci pro přeplatky a nedoplatky, tzv. CEPAN).

Důvodu snahy se vyhnout silniční kontrole s pokusem ujíždět může být dále celá řada. Mnohdy dochází k ujíždění z banálních důvodů jako je nezaplacení dálničního poplatku, popřípadě pouhé snahy řidiče porovnat řidičské schopnosti s konkrétní hlídkou. Tohoto protiprávního jednání se dopouští obzvláště řidiči osobních automobilů.

Dalším důvodem rychlé jízdy je dohnání vytipovaného osobního/nákladního vozidla hlídkou z tzv. dálničního nájezdu. Řidič musí počítat s ujetou vzdáleností, kterou

vozidlo při míjení hlídky ujede. Následně se snaží bezpečným způsobem vozidlo dojet, pomocí výstražného zařízení a nápisu „Následuj mě“ (možnost zobrazení i v cizích jazycích) navodit kontakt s řidičem a bezpečně ho svést z dálnice na kontrolní stanoviště.

Kritické řízení je charakteristické dynamickým způsobem jízdy ve vysokých rychlostech, kdy jsou kladeny zvýšené nároky na řidičské schopnosti řidiče, reakční dovednosti (periferní vnímání podnětů, schopnost reagovat na změnu situace apod.), odhadnutí vzdáleností, dokonalou znalost technických parametrů řízeného vozidla, čtení stavu vozovky a terénu, kritické brždění, vyhýbání se překážkám apod. Řidič musí být schopen řídit i ve zhoršených podmínkách jako řízení v noci, v mlze, za deště, sněžením, námrazy na vozovce atd.

Na tyto nebezpečné situace jsou příslušníci cvičeni na speciálních polygonech v rámci základního celního kurzu a odborného celního kurzu, ve kterých jsou kladeny nároky na zlepšení výše zmíněných řidičských dovedností. Kritické řízení je celkově stresově náročné a vyžaduje vysokou psychickou odolnost.

i. Fyzická náročnost

Pro potřeby bezpečnostních sborů musí uchazeč i samotný příslušník splňovat fyzická kritéria nezbytná pro výkon povolání. Základní stupeň fyzické prověrky je úroveň II. a je identický pro příslušníky Celní správy ČR a Policie ČR. V oblasti CS ČR úroveň I. je určena pro příslušníky Skupiny operativního nasazení. Úroveň II. je složena ze čtyř disciplín: kliky ve vzporu ležmo, člunkový běh 4X10 m, běh na 1000 m a celomotorický test. Cviky jsou hodnoceny pouze při správném provedení a stanoveným způsobem. Nadprůměrný výkon není důvodem k neabsolvování jiné disciplíny. Z každé disciplíny je příslušník povinen dosáhnout alespoň 4 bodů. Příslušníci bezpečnostních sborů jsou z fyzických proverek pravidelně přezkušováni po uplynutí dvou let (Celní správa České republiky, 2022).

2.2 Stres

Stres lze označit za mnohovýznamový fenomén, jehož původ můžeme odvodit z anglického termínu „stres či distress“ označujícího nátlak, utrpení nebo úzkost (Křivohlavý, 1994). „Stres je setrvalá, dlouhodobá tělesná nebo duševní zátěž vznikající v důsledku přehnaně vysokých nároků či škodlivých podnětů“ (Kraska-Lüdecke, 2007, p. 27). Podle psychologické slovníku je známo více definic stresu, ze kterých lze kupříkladu zmínit definici H. Selyeho (1950) jakožto obecnou fyziologickou odpověď na poškození nebo ohrožení organismu (Hartl & Hartlová, 2015). Podle Paulíka (2017) lze chápat stres jako specifický případ všeobecně pojaté zátěže. Čírtková (2005) definuje stres jako obecné označení s českým synonymem pro zátěž vztahující se k závažným životním situacím, kterým je jedinec vystaven. Hladký et al. (1993) chápe tento pojem jako nesnadný, ohrožující a striktně ovlivňující situaci, jež narušuje psychickou stabilitu jedince s možným dopadem na zdraví. Jako jednu z dalších definic můžeme uvést Křivohlavého (1994), který určuje stres jako vnitřní stav člověka, který je ohrožen anebo bude ohrožen, přičemž si jedinec není svojí psychickou obranou plně jist. Klade důraz na vliv stresu s ohledem na množství jeho intenzity a schopnost osoby situaci zvládat.

Podle Čírtkové (2005) lze k významu stresu přistupovat ze dvou pohledů, tj. lékařské pojetí zabývající se fyziologickou odpovědí organismu na stres a psychologickým pojetím, jež je soustředěno na průběžné projevování psychických jevů během působení stresu. Obě odborné roviny se však v reálném dění propojují, jejich rozčlenění lze separovat pouze na úrovni abstrakce.

Důležité jsou psychologické schopnosti jedince ovládat mysl i tělo před negativními podněty. Jednou z vlastností stresu pak není pouhé chápání negativních vlivů působících na psychiku jedince, a z tohoto důvodu označovat stres jako striktně zlí či dobrý (Fontana, 2016). Z výše uvedené definice tak Fontana (2016) pohlíží na stres v pracovních podmínkách s neutrálním zájmem.

Hladký et al. (1993) se podrobně věnuje dopadům zátěže a stresu na zdravotní aspekty osoby a z hlediska možných vzniků nemocí tuto problematiku doplňuje Mohapl (1992). Podle svých poznatků pak dělí Křivohlavý (1994) stres na hyperstres (velký stres) a hypostres (malý stres). Váhu přiděluje i dalšímu dělení na takzvaný pozitivní stres (eustres) a negativní stres (distres). Podle Plamínka (2013) se u distresu projevují negativní dopady uvolněných látek v organismu, doprovázející vyčerpání, frustraci a psychickou nepohodou. Vlivem pozitivních pocitů a uvolnění například sexuálních hormonů při prožívání intenzivních situací eustres posiluje odolnost vůči distresu. Existence eustresu tak dokazuje i pozitivní působení stresu, tj. příjemná napětí spojená s poznáváním, radostí, objevováním nebo sexualitou.

Strategie zvládání stresu rozdělujeme na dva základní druhy, a to pozitivní a negativní. K pozitivním strategiím řadíme řešení situace, kontrolu problémů, hledání řešení vzniklého problému a změnu postoje. K negativním strategiím lze přiřadit agresivitu, vyhýbání se problémům, sebeobviňování a rezignaci (Urbanovská, 2010). K výše zmíněným strategiím se ve své publikaci

přiklání i Švancara (2003). Samotné rozčlenění využívá i Janke a Edrmannová (2003) ve svém strukturovaném dotazníku SVF-78, který byl použit ve výzkumu této diplomové práce.

K problematice zvládání stresu a zátěže v pracovní sféře lze zmínit studie a publikace různých autorů. Zvláště pak: Hodnocení pracovní psychické zátěže u zaměstnanců různých profesí (Hodáčová, 2007), Metody hodnocení psychosociální pracovní zátěže (Hladký a Židková, 1999) a v neposlední řadě Pracovní stres a zdraví (Matoušek, 2003). Psychické odolnosti a metodě zvládání stresu se věnuje Cungi (2001) a Hošek (1999). Na psychologii lidské odolnosti se ve své publikaci zaměřuje Paulík (2010) a základ z hlediska takzvaného stress managementu a strategie coping jedince je možno nalézt v práci autorů Lawického, Welichové a Fleschmanna (2008).

2.2.1 Fyziologická odpověď na stres

Zpravidla jakýkoliv stresový podnět zapříčiňuje ovlivnění homeostázy organismu jedince. Tyto stresové podněty lze podle Botka et al. (2017) obecně rozdělit na tři základní skupiny:

- Mentální (obavy, labilita, emoce, vztek, strach apod.)
- Fyzické (fyzická práce, tělesné ohrožení jedince, fyzické vypětí, termoregulace apod.)
- Enviromentální (změna teploty, chlad, horko, vlhké prostředí, hypoxie apod.)

Dle Matouš et al. (2010) míra reakce organismu je nepřímo závislá na velikosti stresového podnětu neboli velikosti zatížení. V případě působení stresových podnětů na jedince dochází ke spuštění tzv. stresové osy, která začíná poplašnou reakcí. Ta působí na homeostatické regulační mechanismy ovlivňující fungování orgánů a soustav jim podřízených ve spolupráci s pracujícími svaly. Po působení stresového podnětu tak dochází k aktivování stresové osy hypotalamus-hypofýza-nadledviny, tzv. endokrinnímu stresovému systému, který řídí uvolnění stresových hormonů. Stresová osa se tedy skládá z autonomního neboli vegetativního systému a stresových hormonů (katecholaminů). Tento kooperující celek tak reguluje, popřípadě stimuluje, zvýšení katabolických procesů, nárůst minutového srdečního výdeje, zvýšení srdeční frekvence a z toho plynoucí vzestup tlaku krve, zesílení srdečního stahu, hyperventilaci, saturaci krví kyslíkem, soustředění krve do cílových míst apod.

V rámci katecholaminů zastupuje důležitou roli dřeň nadledvin. Ta produkuje dva základní hormony, adrenalin (epinefrin) a noradrenalin (norepinefrin). Aktivace epinefrinu je rychlá a podpořená v případě stresového podnětu. V organismu působí na místech, která jsou vzdálena od místa vzniku a jsou taktéž považována za mediátory přenosů nervového systém. Adrenalin působí na různé tkáně a je vhodné zmínit alespoň α receptory, ovlivňující podráždění s následnou vazokonstrikcí (stažení) cév, a β receptory, které inklinují k inhibici (kupříkladu roztažení průdušek apod.). Markantním znakem adrenalinu je však ovlivnění činnosti myokardu (výše zmíněné zesílení srdečního stahu, zrychlení srdeční frekvence, přesun krve mezi síní a komorou, nárůst vypuzované

krve při systole a zvýšení systolického tlaku). Adrenalin dále zapříčiňuje glykogenolýzu, glykolýzu a výrazně omezí produkci inzulínu. Tímto způsobem tak zvedne hladinu krevního cukru. Dále aktivuje vzrušivost centrální nervové soustavy a usnadňuje činnost sympatiku (Přidalová & Riegerová, 2015).

Adrenalin lze využít při léčbě disfunkcí myokardu a nečekaných poruchách malého krevního oběhu. Kupříkladu je možno uvést včasnou aplikaci epinefrinu při neodkladné resuscitaci kardiovaskulárního systému (Fudge, 2021).

Noradrenalin podporuje vazodilataci (rozšíření) cév a spouští proces katabolismu lipidů (rozklad tuků). Prekurzorem pro tvorbu epinefrinu a norepinefrinu je neesenciální aminokyselina tyrosin. Dalším důležitým stresovým hormonem je kortizol, který je tvořen v kůře nadledvin. V případě jeho nedostatku může docházet k disfunkci týkající se reakce na stresový podnět. Jednou z hlavních funkcí tohoto hormonu je aktivace glukoneogeneze, stimulace lipolýzy, pomáhá při katabolismu bílkovin, omezuje spotřebu glukózy ve svalových vláknech, má významný podíl na protizánětlivých účincích a v neposlední řadě při vrcholném stádiu sekrece probouzí organismus (v ranních hodinách) tzv. kortizolový budiček (Botek et al. 2017).

Dle studie Dalip et al. (2022) při výzkumu zatěžování sportovců byly sledovány změny tvorby stresových hormonů a testosteronu s pozitivním nárůstem. Autoři studie pak zmiňují zvýšení hladiny kortizolu v krvi po odezvě působení adrenokortikotropního hormonu během šestitýdenního tréninku s maximální zátěží. Studie dále popisuje i negativní působení stresových hormonů, poukazující na stresovou reakci nadledvin při přetrénování jedince a snížení výkonnosti spolu s únavou organismu. Jeho účinky se taktéž dostávají při proměnách stavu psychiky jedince. Pozitivní stav navozuje euforii a v případě negativního působení úzkostné stavy, popřípadě depresi.

V rámci fyziologické reakce na určitý druh stresu je vhodné zmínit generalizovaný adaptační syndrom. Tento pojem je natolik významný, že je definován v níže uvedené kapitole.

2.2.2 Generalizovaný adaptační syndrom

Dle Lebrové (2012) je termín GAS (generalizovaný adaptační syndrom) pojmenováním tří fází krátkodobých a dlouhých reakcí na podnět stresu s cílem obnovit homeostázu lidského organismu, který poprvé zavedl v padesátých letech minulého století kanadský lékař a biolog s rakousko-uherskými kořeny Hans H. B. Selye. Ten poukazuje na fakt, že kromě sympato-adrenální odpovědi na fyzickou/psychickou zátěž, popsanou Walterem Cannonem, pojímá taktéž adaptivní odpověď organismu zahrnující funkci tzv. osy hypotalamus-hypofýza (Selye, 1984). Jednotlivé fáze lze podle Koukolíka (2012) dělit na:

- **Poplachová reakce:** Nárůst aktivity stresové osy (hypotalamus-hypofýza-nadledviny), zátěž stimuluje jádro hypotalamu, zvýšení sekrece hormonu kortikotropinu, následuje aktivace předního laloku hypofýzy, uvolnění

adrenokortikotropního hormonu, ten zapříčiňuje uvolnění kortizolu z kůry nadledvin, mobilizaci energetických rezerv atd. Poplachová reakce je taktéž nazývána z angl. originálu jako “Fight or Flight“ (bojuj nebo uteč) tzv. emergentní reakcí Cannona,

- **Stádium rezistence:** Organismus se vyrovnává se stresovým podnětem, vliv stresu opadá, jeho účinky částečně anebo úplně mizí. V případě, kdy stres nepolevuje, popřípadě následně přetrvává, dochází ke spuštění třetího stádia/fáze,
- **Stádium vyčerpání:** Příznaky působení stresu se obnovují, mají negativní dopad na psychické a fyziologické počínání jedince. V krajních situacích může způsobit i smrt.

Koukolík (2012) dále poukazuje na skutečnosti plynoucí z výsledků Selyeho práce, které významným způsobem ovlivnily vědy jako medicínu, sociologii, biologii a v neposlední řadě psychologii.

Ve svém výzkumu Joëls & Baram (2009) popisují různé faktory stresu, které mají za účinek různorodé odpovědi organismu. Druh a trvání stresu jsou ovlivněny celou řadou markantů, kupříkladu dobou vystavení stresu (akutní/chronický stres), druhem stresu (psychický/fyzický stres), souvislostí stresu (denní doba, ve které je jedinec stresu vystaven), vývojovým stádiem jedince (dítě, adolescent, dospělý, senior apod.), pohlavím a genetickou dispozicí. Mediátory (zprostředkovatelé) stresu stimulující mozek v jeho různých částech působí různorodě a jejich účinky jsou časově odlišné. Lze je dělit na: noradrenalin, vasopresin, orexin, dopamin, hormon CRH (uvolňuje kortikotropin), serotonin, dynofrin, urokortiny, neurostereoidy a kortikostereoidy.

Fyziologická odpověď na stres je u každého jedince originální a v mnohých případech na jedince působí více podnětů (stresorů) najednou. Výzkum Joëls & Baram (2009) z hlediska vývojového stádia jedince lze doplnit o výzkum Honzeka (2015), který zjistil u zkoumání příslušníků Armády ČR zvýšenou odolnost na zvládání zátěže korelující s vyšším věkem respondentů.

2.2.3 Vliv déletrvajícího stresu na jedince

V rámci déletrvajícího stresu lze v mnohých případech sledovat problematiku týkající se uvolňované glukózy do cirkulačního oběhu jedince a výskyt hypertenze. Sekundární dopad zvýšené hladiny krevního cukru tak může mít za následek vznik diabetes mellitus 2. typu.

Při výzkumné studii pacientů s cukrovkou druhého typu, s cílem prozkoumat psychofyziologickou odpověď na psychosociální stres, bylo v roce 2022 porováno 53 pacientů s diabetem 2. typu a 47 zdravých respondentů podobného věku. V rámci studie použili tzv. Trierův sociální zátěžový test (Trier social stress test), při kterém byly průběžně odebírány biologické vzorky respondentů. Výsledkem studie bylo prokázáno, že pacienti s diabetem 2. typu prokazatelně vykazovali větší množství uvolněného hormonu kortizol. Adrenokortikotropní hormon se přibližně pohyboval na stejné úrovni u obou skupin. Kortizol zajišťující metabolismus sacharidů ve stresových situacích, při stimulaci glukoneogeneze v játrech a následně zvýšené koncentraci glukózy v krvi pro

pracující mozek a svaly nepřímo napomáhá vzniku diabetes mellitus 2. typu. Při změnách v ose hypotalamus-hypofýza-nadledviny lze tedy nalézt spojitost mezi psychickým stresem a diabetem 2. typu (Buckert et al., 2022). Podle Christensena (1979) mohou být katecholaminy zodpovědné za abnormálně nízkou inzulinovou odpověď na glukózu, a dále se odkazuje na řadu studií, kdy emocionální faktory mohou zhoršit metabolický stav jedince.

Diabetes 2. typu negativně napomáhá ke vzniku ischemické choroby srdeční (dále jen ICHS), při které z důvodu zúžení věnčitých tepen není dostatečně zásobován myokardu kyslíkem a živinami. Nepřímo tak dochází k zvýšení rizika infarktu srdečního svalu (Špinar, 2003).

Podle Widimského et al. (2019) tak mohou primární prevence a zdravý životní styl snížit výskyt ICHS a tím riziko koronárních úmrtí pacientů. Nicméně poukazuje na dnešní statistiky, ve kterých uvádí, že i přes fakt nejčastější příčiny úmrtí následkem kardiovaskulárního onemocnění je zaznamenáno mezi lety 1985-2012 významné snížení počtu úmrtí na následky ICHS, a to až o 50% u mužů a 43% u žen. Dalším patologickým působením psychického stresu lze dle Atkinsona (2003) zmínit sníženou imunitu žaludeční sliznice a riziko vzniku vředu žaludku, označovaného taktéž jako „stresový vřed žaludku“.

Sekrece katecholaminů a změna krevního tlaku byla taktéž sledována ve studii 34 probandů diabetu 1. typu zkoumaných při fyzické a psychické zátěži. U respondentů s asymptomatickou hypoglykemií byl sledován enormní nárůst adrenalinu v krevní plazmě. Závěrem studie poznamenává z důvodu nedostačující korelace mezi katecholaminy uvolněnými v plazmě a krevním tlakem, že na reakci na fyzickou zátěž a duševní stres se mohou podílet u probandů i jiné faktory (Pontuch et al., 1993).

Dle studie Gianaros et al. (2009) chronický stres může poškozovat kognitivní funkce, se kterými je spjata funkce hipokampusu (místo ukládání informací do dlouhodobé paměti) a při emočně vypjatých stresových situacích odpovídá aktivitě amygdaly (uchovává paměťové stopy spojené s emočními prožitky a působící na chování při prožitku strachu/radosti), které jsou spjaty s problematikou vzniku cévních a srdečních chorob. Probandi, u kterých byla zjištěna vyšší aktivita amygdaly po stresové zátěži sociálního charakteru, projevovali zvýšené riziko rozšíření aterosklerózy (kornatění tepen). Gianaros et al. (2007) u plošného výzkumu obyvatel nižší sociální vrstvy USA, což sami autoři studie vzhledem k finančnímu situování považují za zdroj chronického stresu. Zjistili množství pokles nervových buněk šedé hmoty v přední části cingulárního kortexu (část mozku zodpovědná za tvoření a zpracování emocí, paměť a proces učení, hraje významnou roli v oblasti deprese a schizofrenie).

V rámci studie kmenových buněk stresové osy Bergerová (2022) popisuje výsledky, které naznačují negativní odpověď nadledvin během stresu, která může ovlivnit kmenové buňky v hypofýze a jež má za následek regulaci buněk produkujících hormony prostřednictvím parakrinní signalizace. Výsledky této práce pak nepřímo poukazují, že stres může mít vliv na signální dráhy endokrinní osy, které mohou ovlivnit množství prekurzorových buněk v různých orgánech.

To by pak mohlo mít za důsledek různé ovlivnění příslušných orgánů a obecně ovlivnit stresové reakce. Tyto výsledky jsou příkladem toho, že k pochopení základních příčin vývoje onemocnění v důsledku chronického stresu (cukrovka, deprese, duševní choroby apod.) je zapotřebí rozsáhlejší pochopení kmenových buněk.

2.2.4 Stresory a stresové situace

Dle publikace Stress management autora Clegg (2005) dělí stresory na vnitřní a vnější. Poznává, že značná část stresu pochází „zevnitř“ člověka. Jedná se pak o duševní pochody člověka, které jsou spojeny s vnitřním nastavením jedince, kdy nedostatek duchovní náplně může primárně zapříčinit vznik stresu. Oproti tomu vnější stresory jsou mnohem častějším jevem, kterými se neustále obklopujeme. Kupříkladu lze zmínit vnější stresory hlubšího charakteru jako jsou úmrtí blízkého člověka nebo rozvod. Clegg (2005) ovšem poukazuje na riziko menších vnějších stresorů jako je kupříkladu pouhá jízda v koloně automobilů nebo negativní vztah s kolegy v práci, které mohou být závažnější než jednorázové stresory hlubšího charakteru z důvodu každodenního vystavení, jež s postupem času mohou narůstat.

Mikšík (2007) dělí stresové situace neboli stresogenní faktory na:

- a. ztížené neboli neobvyklé klimatické, senzomotorické a lokální podmínky pro realizaci konečné činnosti,
- b. časový deficit – prožívání nedostatku času, splnění cíle/úkolů pod nátlakem apod.,
- c. tlak ohrožení,
- d. tlak odpovědnosti.

Dále Mikšík (2007) poznamenává, že nejcharakterističtějším psychickým rysem nátlaku stresu je projevení úzkosti a nejistoty, které vedou k některým emocionálním postojům jako jsou: nesmělost, nerozhodnost, obezřetnost a nejistota.

Z hlediska pracovního prostředí Fontana (2016) zmiňuje obecné a konkrétní příčiny stresu. Obecné příčiny stresu zahrnují: organizační problémy, dlouhou pracovní dobu, nízké platové ohodnocení a obecnou nejistotu. Konkrétní příčiny pracovního stresu kupříkladu zahrnují: pracovní střety s nadřízenými, konfliktní situace s kolegy, špatnou komunikaci, přepracování, časový deficit, neschopnost ovlivnění rozhodovacího procesu, perfekcionismus apod.

Pracovní prostředí může mít také vliv na odolnost jedince vůči stresu. V případě některých zaměstnání, u kterých se lze častěji setkat s psychickou zátěží, může být jedinec více rezistentní oproti běžnému vzorku populace. Kupříkladu lze zmínit výzkum Kopeckého et al. (2020), který se zabýval zkoumáním psychické zátěže u respondentů zdravotnických oborů. Zaměstnanci pak oplývali zvýšenou rezistencí vůči stresu v komparaci s běžnou normou.

Bartůňková (2010) dělí vliv stresorů na dvě základní kategorie: tělesné stresory a psychosociální stresory. Mezi tělesné stresory lze například uvést: hladovění, stres z bolesti, infekce, alkoholu, sexuality, dále termický stres, tlakový stres, stres z mechanického přetížení a stres ze sportovního přetížení. K psychosociálním stresorům řadí extrémní psychickou zátěž, stres z psychického přetížení, dlouhodobý stres a posttraumatickou stresovou poruchu (PTSP). Podle Cungiho (2001) traumatizující zážitek, jako je například autonehoda, znásilnění, přepadení apod., je natolik silná událost, že dochází k projevení posttraumatického stresu, jež se vyznačuje trvalým úzkostným stavem, častými psychickými výkyvy nebo strachem.

Podle Čírtkové (2015) je u příslušníků bezpečnostních sborů, a zvláště pak policistů, nejčastější příčinou předčasného odchodu ze služebního poměru nebo pracovní neschopnosti stres. Majorita policistů percipuje stresovou zátěž jako spojení s emocionálním a fyzickým vypětím. Čírtková (2015) u policistů řadí mezi závažné služební stresory plynoucí z osobních rozhovorů a dotazníkových šetření:

- a. Psychickou zátěž při vyšetřování násilné trestné činnosti,
- b. bezprostřední kontakt s lidskými mrtvolami (zápach, různá stádia rozkladu, vizuální odpudivost apod.),
- c. úmrtí dítěte (vlivná asociace na soukromý život),
- d. tragické okolnosti případu,
- e. tzv. psychologické důsledky použití střelné zbraně proti člověku („post-shooting trauma“).

Čírtková (2015) dodává k použití střelné zbraně vůči člověku, že projevem této posttraumatické stresové poruchy může být:

1. opětovné prožívání příhody v mysli a úzkost při kontaktu s věcmi, které situaci připomínají,
2. vyhýbání se pohnutkám souvisejícím s prožitou událostí,
3. poruchy spánku, záchvaty vzteku a podrážděnost.

I přes zvýšenou psychickou zátěž plynoucí z povahy náročného povolání u bezpečnostních sborů lze zmínit výzkum Sýkorové (2017), která při zkoumání stresu a syndromu vyhoření u vybraných elitních policistů ČR stanovila upřednostnění pozitivních strategií zvládnání stresu. Podobných výsledků dosáhl i Hlinčík (2016) při výzkumu zvládnání stresu u vodních záchranářů.

2.2.5 Strategie zvládnání stresu

Dle Cakirpaloglu (2012) kterýkoli nový problém donucuje osobnost konstruovat originální přístup či strategii. Hošek (1999) podrobněji dělí strategie zvládnání zátěže na ofenzivní (aktivní)

a defenzivní (pasivní). Aktivní strategie se vyznačuje konfrontací a odvahou jedince čelit stresoru, přičemž je členěna na:

- a. diagnózu situace,
- b. mobilizaci rezerv,
- c. plánování boje,
- d. realizaci,
- e. perzistenci.

Zatímco pasivní strategie jsou charakteristické cynickým postojem, lhostejností a pasivitou. Jsou kategorizovány do čtyř strategií:

- a. vyčkávání,
- b. lhostejnost,
- c. rezignace,
- d. odepsanost.

Podle Plamínka (2013), pokud postupně poznáváme stres, jeho příčiny, působení a důsledky, můžeme docílit snížení jeho dopadu na organismus. V rámci zvládnání stresu Plamínek (2013) stanovuje metodu 8P pro zvládnutí, a především předcházení vzniku stresu:

1. poznání – učíme se o vzniku, působení a následcích působení stresu,
2. predikce – některé stresové situace se dají předvídat,
3. prevence – na základě predikce se dá mnohým stresovým situacím předejít,
4. příprava – na základě predikce a prevence lze učinit protistresová opatření (před působením stresu),
5. připravenost – v rámci připravenosti využíváme předchozích zkušeností a budujeme odolnost vůči stresu,
6. percepce – povědomí o povaze své reakce na stresor a díky tomu vědomé usměrňování svého chování,
7. příklad – poskytnutí vzoru ostatním lidem, jak se v případě stresové situace chovat a jak stres zvládat,
8. poučení – zhodnocení stresu a naší reakce, následné vyvození důsledků pro další postup zvládnání stresu. Zde se okruh 8P uzavírá a stává se cyklickým dějem.

Večeřová-Procházková & Honzák (2008) doporučují tři principy pravidel chování pro rezistenci vůči stresu:

1. Stanovení přirozené hladiny stresu. Lidé jsou ovlivněni požadavky sociální sféry a mnoho jich trpí z důvodu, že jsou příliš konzervativní a mají obavy ze změn, které by mohly být prospěšné.
2. Udržování „egoistického altruismu“ neboli zájmu o vlastní potřeby, budování přátelských vztahů a sebeocení vedoucí k budování zdravého prostředí a čerpání pozitivní energie.
3. „Ocenění od svého okolí“ a projevení uznání ostatním lidem.

2.2.6 Coping a optimismus

Dle Baštecké (2009) pochází výraz coping z angl. cope neboli zvládnout/vyrovnat se s něčím. Coping tedy zahrnuje vrozené pochody a mechanismy, které napomáhají jedinci se vypořádat s působením stresu a zmírňovat reakci na zátěž. Podle Paulíka (2017) coping prezentuje zvládání stresových nebo náročných situací.

Paulík (2017) se odkazuje na R. S. Lazaruse, který stanovil dva základní druhy copingu na základě toho, jak působí:

- a. coping zaměřený na problém – snaha o zlepšení situace zprostředkováním změny svého chování,
- b. coping zaměřený na emoce – kontrola emocí takovým způsobem, aby neovlivňovaly integritu a okolí jedince.

Reuman et al. (2013) přichází s určitým výčtem stylů zvládání psychické zátěže, u kterých klade nároky na pozitivní emoce, optimismus, pocit štěstí, individuální schopnost odolnosti, sebeúctu a sociální podporu. Folkman (2011) popisuje coping, který zahrnuje regulaci pozitivních a negativních emočních vztahů s důrazem na snahu motivovat a udržovat pozitivní pohodu jedince.

Carver & Scheier (2017) charakterizují optimismus jako generalizovanou podobu sebevědomí a pozitivní důvěry v život. Staví definici vědeckých výzkumů do role, kdy je optimismus a pesimismus zaměřen na predikci a očekávání do budoucna. Oproti tomu staví pesimisty do situací, ve kterých jsou více nejistí a nerozhodní. Postoj, jakým se lidé staví k překonávání překážek ve své budoucnosti, má vliv pro úspěch v chování zaměřeném na cíl. Pozitivní přístup k životu má kladné konsekvence, pro to, jakým způsobem se lidé vyrovnávají se stresem. Autoři publikace popisují pět rovin, na kterých má optimismus vliv: osobní pohodu, zvládání stresu a zátěže, vliv negativních jevů na psychickou homeostázu jedince, fyzické zdraví a socioekonomické postavení.

Mens et al. (2021) ve svém odborném článku, kladou důraz na význam optimismu, který spojuje se značnější úrovní psychické pohody, kvalitnějším fyzickým zdravím a početnějšími navázáním sociálních vztahů. Optimisté mají častější sklon k pozitivnímu vyrovnání se s nepřízní osudu, mají snahu o řešení problémů, dokážou přijímat výzvy a problémy, které v budoucnu nemohou snadno vyřešit a dokážou čerpat z pozitivních aspektů svých zkušeností. Dokážou se aktivně postavit ke

zvládání překážek do budoucnosti a přijímají opatření se snahou zmenšit riziko vzniku početné skupiny zdravotních rizik.

Pro účely výzkumu dopadu stresu, úzkosti a deprese na studenty španělské Univerzity Jaén během pandemie COVID-19 využil výzkumný tým tři testovací nástroje. Španělskou verzi Tobinova inventáře copingových strategií (CSI), Lawovu a Wongovu škálu emoční inteligence (WLEIS) a kvantitativní dotazník pro zhodnocení příznaků deprese, úzkosti a stresu (DASS-22, Depression Anxiety Stress Scale). Výzkum dokázal, že izolace studentů během pandemie měla psychologické dopady. Získané výsledky projevily pozitivní vztah v rámci copingových strategií a jejich izolace změnila jejich přístup ke zvládání stresu. Naopak v některých případech se ukázal negativní postoj k úrovním deprese, úzkosti a stresu (Gutiérrez-Lozano et al., 2022).

Dle Buizza et al. (2022) u využívání copingových strategií v souvislosti s distresem studentů vysokých škol zjistili, že probandi mužského pohlaví využívají aktivnější strategie než ženy a strategie zvládání sebeobviňování dokáže předvídat problémy týkající se duševního zdraví. Za interesující výsledek studie lze označit fakt, že probandi studující předměty související se zdravotnictvím projevovali nižší míru stresu než studenti technických předmětů.

2.2.7 Obranné mechanismy vůči stresu a psychické zátěži

Každý člověk je bytostí odlišnou a originální. Z tohoto důvodu se předpokládá, že velikost působení stresoru a vlastní stres jako reakce je u každého jedince rozdílná (Matoušek, 2003).

Dle Hoška (1999) se během ontogeneze člověk potýká s mnohými překážkami a náročnými životními situacemi. Vlivem postupné zátěže se osobnost člověka utváří a dochází k stimulaci adaptačních dějů. Při prvním kontaktu s novou stresovou situací dochází k náhodnému chování. Časně jedinec nabude poznání, že při určitém způsobu jednání dochází ke zmírnění negativního dopadu zátěžové situace. Na základě zkušeností se naučí zvládat různorodé druhy zátěží a dochází k osvojení preferovaných obranných technik/mechanismů vůči stresu, které se mu v minulosti osvědčily.

Nicméně je důležité zdůraznit, že stejné stresory nepůsobí na každého jedince stejně, včetně téhož člověka v rozdílných situacích jeho života. Každý má tedy různou toleranci či odolnost vůči stresoru (Machač, Macháčová & Hoskovec, 1985).

„Způsob odpovědi záleží na kognitivním zpracování situace. Jedinci, kteří mají experimentální nebo přirozenou situaci „pod kontrolou“ v tom smyslu, že ji nepovažují za beznadějnou a jsou schopni ji svými silami zvládnout, nemusí reagovat typickou stresovou odpovědí“ (Mohapl, 1988, s. 28).

Podle Paulíka (2017) se obranným mechanismům věnoval již Freud, který stanovil deset základních mechanismů. Tyto mechanismy později doplnila jeho dcera Anna o další dva. Dělení obranných mechanismů dle S. Freuda a A. Freudové (in Paulík, 2017):

1. vytěsnění,
2. potlačení,
3. regrese,
4. projekce,
5. introjekce,
6. racionalizace,
7. bagatelizace,
8. opačný postoj,
9. odčinění,
10. reaktivní výtvar,
11. sociální izolace a jiné.

Bartůňková (2010) dělí mechanismy zvládnání lidského stresu na aktivní a pasivní techniky. Aktivní techniky jsou založeny na tzv. útočném řešení situace, kdy reakce jedince se stupňují a mohou obsahovat prvky zvýšené agrese. Obecně řadí mezi aktivní techniky:

- a. agresi – nejčastější technika při zvládnání stresových situací, frustrací nebo konfliktů,
- b. upoutávání pozornosti – styl oblékání nebo upozorňování na sebe v diskusi,
- c. identifikaci – ztotožnění s významnou osobou, zvýšení sebevědomí,
- d. kompenzaci – řešení nedostatku, napoleonský komplex apod.,
- e. sublimaci – využití neschvalovaných společenských jevů na úroveň sociálně přijatelných aktivit,
- f. racionalizaci.

Pasivní techniky jsou založeny na instinktu ignorace zátěžové situace a z psychologického hlediska se přiklání k útěku od problému. K pasivním technikám přiřazuje:

- a. izolaci – stáhnutí do pozadí, snížení sociální adaptace,
- b. denní snění – útěk z reality,
- c. únik do nemoci/ samoty – záměrné zneužití situace, potřeba zvýšení zájmu o pozornost,
- d. regresi – zjednodušení reakcí, infantilní chování,
- e. popření – základní pasivní technika, ignorace řešení situace.

V případě, kdy dochází k déletrvajícím zvládnání stresových situací, stresové odpovědi postupně oslabují. Způsobem opakovaného tréninku dochází k ucelené adaptaci. Nicméně v případě, kdy jedinec není schopen opakovaně eliminovat/vzdorovat stresovým situacím, dochází k vyčerpání organismu (Charvát, 1973).

Bartůňková (2010) uvádí obecné antistresové techniky, mezi, které řadí: eliminaci stresoru, dostatek spánku a odpočinku, dýchací techniky, relaxaci, aktivní cvičení a sport.

Pro předcházení stresu Bartůňková (2010) dále dělí dvě obecné kategorie na primární a sekundární prevenci. Primární prevenci dělí na čtyři základní oblasti: obecná pravidla prevence psychosociálního stresu (ovládání emocí, poznání sebe sama atd.), specifická pravidla pro předcházení pracovního stresu (rozvržení času, pojmenování základních problémů, určení priorit, respektování hierarchie pozic atd.), obecné antistresové techniky (eliminace stresorů, odpočinek, meditace atd.) a v neposlední řadě techniky překonávání strachu (výchova, výcvik, trénink stresových situací, ideová příprava atd.).

Sekundární prevence je součástí terapie psychických poruch s členěním na psychoterapeutické antistresové techniky, kinezioterapii a využití farmak.

2 CÍLE

2.1 Hlavní cíl

Cílem výzkumu je zjistit, které strategie zvládání stresu a zátěže převažují mezi příslušníky Celní správy České republiky v Olomouckém kraji.

2.2 Dílčí cíle

1. Zjistit, jaké jsou nejčastější strategie zvládání zátěže u příslušníků Celní správy ČR v závislosti na pohlaví.
2. Zjistit, zdali doba odsloužených let u sboru souvisí s volbou strategií zvládání zátěže.
3. Porovnat strategie zvládání zátěže jednotlivých oddělení Celní správy ČR.

2.3 Výzkumné otázky

1. Existuje vztah mezi preferovanými strategiemi zvládání zátěže u příslušníků Celní správy ČR a pohlavím?
2. Existuje vztah mezi preferovanými strategiemi zvládání zátěže u příslušníků Celní správy ČR a dobou odsloužených let?
3. Existuje vztah mezi preferovanými strategiemi zvládání zátěže u příslušníků Celní správy ČR a umístěním u jednotlivých oddělení?

3 METODIKA

3.1 Výzkumný soubor

Ke zkoumanému souboru Jarošová (2007) uvádí, že se jedná o soubor subjektů ohraničených striktně patřičnými kolektivními vlastnostmi, čímž se jedná o skupinu lidí, která je tvořena sdílenými vlastnostmi, jež jsou důležité pro podstatu výzkumu. Dále k výběru zkoumaného vzorku poznamenává, že se jedná o nejpodstatnější část kvantitativního výzkumného procesu. Dbá na předem stanovenou cílovou skupinu, která je určena výzkumníkem a je hlavním bodem stanoveného výzkumu.

Výzkumný soubor byl složen z příslušníků Celní správy České republiky situovaných na území Olomouckého kraje v celkovém počtu 63 osob. Byl rozdělen na několik podskupin skládajících se z příslušníků kontroly zpoplatněných komunikací oddělení 63 (Olomouc, Sladkovského 1213/39), mobilního dohledu oddělení 62 (detašované odd. Šumperk, Uničovská 295/44), mobilního dohledu oddělení 62 (Olomouc, Sladkovského 1213/39) a členů sekce podpory pátrání a pátrání (místo působitě a identifikace jednotlivých oddělení podpory pátrání a pátrání ve výsledcích práce nejsou vzhledem k okolnostem utajení a citlivosti informací uvedeny). Respondenti byli osloveni na základě hromadného služebního e-mailu. Jejich výběr podléhal kritériím směnného provozu služby v terénu. V rámci výzkumu respondent zodpověděl na otázky týkající se pohlaví a doby odsloužené u bezpečnostního sboru. Tyto zmíněné otázky byly součástí hlavičky dotazníkového šetření. Pro výzkum byly stanoveny 4 kategorie vymezené dobou odsloužených let příslušníka u Celní správy ČR:

1. Do 5 let služby včetně,
2. od 5 let do 10 let služby včetně,
3. od 10 let do 15 let služby včetně,
4. nad 15 let služby.

Níže uvedená tabulka č. 1 uvádí složení výzkumného souboru na základě doby odsloužených let u sboru.

Tabulka 1 Struktura výzkumného souboru dle odsloužených let u sboru*Struktura výzkumného souboru*

	Příslušníci oddělení Celní správy ČR		Ženy		Muži	
	<i>N</i>	%	<i>N₁</i>	%	<i>N₂</i>	%
Doba odsloužených let						
0-5 let včetně	21	33,3	4	6,35	17	26,98
5-10 let včetně	11	17,5	0	0	11	17,46
10-15 let včetně	19	30,2	2	3,17	17	26,98
Nad 15 let	12	19	1	1,59	11	17,46
Celkem	63	100	7	11,11	56	88,88

Poznámka. *N* = počet respondentů; *N₁* = počet žen; *N₂* = počet mužů.

Tabulka číslo 2 charakterizuje složení jednotlivých oddělení na základě pohlaví. Pro veřejné publikační potřeby diplomové práce jsou jednotlivá oddělení označena písmeny A-E bez uvedení identifikace. Identifikace výzkumných dat jednotlivých oddělení jsou uvedeny pouze pro interní potřeby psychologických pracovišť Celní správy ČR.

Tabulka 2 Struktura výzkumného souboru dle zastoupení pohlaví u jednotlivých odd.*Struktura výzkumného souboru*

Oddělení	Příslušníci oddělení Celní správy ČR		Ženy		Muži	
	<i>N</i>	%	<i>N₁</i>	%	<i>N₂</i>	%
A	22	34,9	0	0	22	34,9
B	15	23,8	4	6,3	11	17,5
C	8	12,7	1	1,6	7	11,1
D	8	12,7	0	0	8	12,7
E	10	15,9	2	3,2	8	12,7
Celkem	63	100	7	11,1	56	88,9

Poznámka. *N* = celkový počet respondentů jednotlivých oddělení; *N₁* = počet žen; *N₂* = počet mužů.

3.2 Metody sběru dat

Pro výzkum byla zvolena kvantitativní metodologie s využitím standardizovaného dotazníku strategie zvládání stresu SVF 78 autorů Janke a Erdmannová (2003) vycházejícího ze standardizovaného dotazníku SVF 120. Jeho součástí je sestava 78 na sebe navazujících otázek, které jsou schopny určit metody zvládání stresu a zátěže v pracovních podmínkách jedince. Otázky jsou rozděleny do 13 subtestů:

1. **SVF1 – Podhodnocení** – míru stresu vnímají jako nižší ve srovnání s ostatními lidmi.
2. **SVF2 – Odmítání viny** – tendence poukazovat na absenci vlastní odpovědnosti.
3. **SVF3 – Odklon** – odchýlení od stresových situací.
4. **SVF4 – Náhradní uspokojení** – odklon k hledání pozitivních aktivit/situací.
5. **SVF5 – Kontrola situace** – analýza situace jedincem, aktivní chování za účelem kontroly situace a řešení stresové situace.
6. **SVF6 – Kontrola reakcí** – ovládání vlastních reakcí během zátěže.
7. **SVF7 – Pozitivní sebeinstrukce** – osvojení některých kompetencí a vlastností kontroly situace.
8. **SVF8 – Potřeba sociální opory** – tendence hledat osobní kontakt formou dialogu, společenského kontaktu nebo pomoci jiné opory.
9. **SVF9 – Vyhýbání se** – snaha o budoucí absenci stresových situací, popřípadě úplné vyhýbání se.
10. **SVF10 – Únik** – snaha o únik ze zátěžové situace (tendence k rezignaci).
11. **SVF11 – Přemítání/perseverace** – jedinec se nedokáže odpoutat od myšlenek týkajících se stresové situace (dlouhé uvažování).
12. **SVF12 – Reznice** – pocit beznaděje, frustrace nebo bezmoci.
13. **SVF13 – Sebeobviňování** – přičítání stresové situace svému mylnému jednání (Janke & Erdmannová, 2003).

Následně byly jednotlivé subtesty strategií rozděleny pro určení dílčích pozitivních a negativních strategií zvládání stresu. Ty Janke & Erdmannová (2003) dělí na:

1. Strategie podhodnocení a devalvace viny – **POZ 1** – strategii tvoří souhrnná úsilí snížit důsledky stresorů, prožívání stresu, popřípadě následky stresové reakce. Skládá se z aritmetického průměru hrubých skóre subtestů 1 a 2 následně dělených dvěma,
2. Strategie odklonu – **POZ 2** – strategii tvoří počínání směřované na odklon od stresoru anebo příklon k jednání, které není stresující. Skládá se z aritmetického průměru hrubých skóre subtestů 3 a 4 následně dělených dvěma.

3. Strategii kontroly – **POZ 3** – strategie tvoří tvůrčí úsilí ke způsobilosti kontroly/zvládnání stresu. Skládá se z aritmetického průměru hrubých skóre subtestů 5, 6 a 7 následně dělených třemi.
4. Pozitivní strategie – **POZ** – Určení celkové hodnoty pozitivních strategií součtem aritmetických průměrů hrubých skóre subtestů 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 následně dělených sedmi.
5. Negativní strategie – **NEG** – Sklon k použití nepříznivých, mnohdy i zesilujících negativních způsobů zvládnání stresu. Taktéž může docházet k využití zbývajících kompetencí s únikovými tendencemi, reakcemi rezignace, popřípadě neschopnost se uvolnit. Skládá se z aritmetického průměru hrubých skóre subtestů 10, 11, 12 a 13 následně dělených čtyřmi.
6. Zřídka se vyskytující strategie – dělí se na subtesty č. 8 *Potřeba sociální opory* a č. 9 *Vyhýbání se. Potřeba sociální podpory* – směřování jedince k získání podpory při zvládnání stresu jinou blízkou osobou, která je schopna jeho prožitky vyslechnout za účelem zmírnění stresu nebo řešení problému. *Vyhýbání se* – tendence jedince s potřebou vyhýbání se stresové zátěži, popřípadě inklinuje k záměru zabránění další konfrontace. Janke & Erdmannové (2003) upozorňují na fakt, že záleží na osobním vyjádření jedince a z toho důvodu nelze tyto strategie jednoznačně přiřadit k pozitivním či negativním.

Švancara (2003) poukazuje na možnost zjištění vysoké variability u způsobů, jež využívá respondent během zvládnání zátěžových situací. Dále k této problematice poznamenává, že se jedná o efektivní metodu dotazníkového šetření, charakteristického značnou mírou reliability a validity. Podle poznatků Janke & Erdmannové (2003) je nicméně důležité počítat i s možností zkreslení vyjádřených názorů respondenta na základě mírné sebekritiky.

Dotazník byl zpracován ve fyzické podobě a umístěn na jednotlivá pracoviště. Součástí dotazníku byl souhlas s anonymním zapojením do výzkumu. V rámci seznámení příslušníků s okolnostmi dotazníku byl rozeslán hromadný služební email vedoucím oddělení s instrukcemi distribuce pro příslušníky jednotlivých oddělení. Odhadovaný čas pro vyplnění standardizovaného dotazníku je podle Švancary (2003) stanoven na 10-15 minut. Z důvodu časové vytíženosti příslušníků, byla stanovená doba pro vyplnění standardizovaného dotazníku vyhrazena na období tří týdnů od 15. února do 9. března roku 2023.

Vybraní respondenti daných oddělení Celní správy České republiky odpovídali v strukturovaném dotazníku SVF 78 na řadu výroků, jak pravděpodobně reagují v různých situacích, kdy jsou něčím nebo někým stresově ovlivněni. Respondenti se u každého výroku vyjadřovali na škále 0-4 odpovídající: 0 – vůbec ne, 1 – spíše ne, 2 – možná, 3 – pravděpodobně a 4 velmi pravděpodobně.

Označené odpovědi byly převedeny na body a ty přeneseny do vyhodnocovacího listu SVF 78 na základě výše uvedené škály. Body byly rozřazeny do 13 subtestů uvedených v kapitole 4.3 metody sběru dat. Po vyplnění listu byly jednotlivé hodnoty subtestů sečteny a určena hrubá skóre. Maximální hodnota každého subtestu činí 24 hodnotových bodů, kdy lze považovat 12 bodů a více za preferovanou strategii. U jednotlivých subtestů byly taktéž vypočítány hodnoty týkající se maximálních a minimálních hodnot, určen medián a směrodatná odchylka.

Následně byla hrubá skóre zanesena do tabulek a provedeny aritmetické průměry pro určení pozitivních strategií POZ 1, POZ 2, POZ 3, celkový souhrn POZ a negativních strategií NEG.

3.3 Statistické zpracování dat

Aritmetické průměry jednotlivých subtestů (1-13) pozitivních a negativních strategií byly převedeny za využití Microsoft Office Excel 2007 do předem vytvořené tabulky. Data byla systematicky rozdělena pro jednotlivé kategorie doby odsloužených let (1-4), pohlaví a oddělení. Přesná identifikace oddělení z důvodu citlivosti informací není ve výsledcích práce uvedena.

Tato tabulka sloužila jako hlavní výchozí deskriptivní údaj a byla využita v analytickém programu ISPP. Program následně pracoval s analýzou ANOVA neboli metodou matematické statistiky, která pracuje s komparací meziskupinového a vnitroskupinového rozptylu.

4 VÝSLEDKY

V kapitole výsledků jsou demonstrovány výsledky výzkumného šetření. Kapitoly jsou sestaveny dle vymezených dílčích cílů. Z důvodu přehlednosti jsou data prezentována prostřednictvím tabulek dle citační normy APA.

4.1 Komparace strategií zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví

Tabulka pojednává o preferovaných strategiích zvládnání stresu a zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví. Dále bylo realizováno srovnání výsledků výzkumu s populační normou a provedení analýzy rozptylu (ANOVA) mezi pohlavími. Součástí tabulky jsou údaje týkající se preferovaných 13 druhů podskupin SVF dotazníku SVF 78.

Tabulka 3 Strategie zvládnání zátěže v závislosti na pohlaví

Strategie	Pohlaví	Příslušníci Celní správy České republiky			Populační norma		F	p
		N	M	SD	M	SD		
POZ	Muž	56	13,41	3,16	12,47	2,29	0,15	0,69
	Žena	7	13,89	0,97	11,96	2,32		
	Celkem	63	13,46	2,99	12,22	2,32		
POZ1	Muž	56	12,44	3,45	11,08	3,43	0,01	0,90
	Žena	7	12,28	3,67	9,09	3,24		
	Celkem	63	12,42	3,44	10,09	3,47		
POZ2	Muž	56	11,12	4,25	10,06	3,53	0,43	0,51
	Žena	7	12,21	2,75	10,69	3,63		
	Celkem	63	11,24	4,10	10,37	3,59		
POZ3	Muž	56	16,07	4,15	16,27	3,30	0,03	0,86
	Žena	7	15,80	1,28	16,10	3,18		
	Celkem	63	16,04	3,93	16,19	3,24		
NEG	Muž	56	7,26	3,43	9,49	3,40	0,04	0,83
	Žena	7	7,53	2,13	11,56	4,02		
	Celkem	63	7,29	3,30	10,52	3,86		
SVF-1	Muž	56	13,46	3,95	10,67	4,45	0,24	0,87
	Žena	7	13,71	4,64	8,18	4,06		
	Celkem	63	13,49	3,99	9,48	4,44		
SVF-2	Muž	56	10,98	4,34	11,41	3,61	0,03	0,85
	Žena	7	11,29	2,43	9,99	3,75		

	Celkem	63	11,02	4,16	10,71	3,74		
SVF-3	Muž	56	12,27	4,26	11,69	3,61	0,63	0,42
	Žena	7	13,57	1,27	11,97	3,72		
	Celkem	63	12,41	4,05	11,83	3,66		
SVF-4	Muž	56	9,73	4,85	8,42	4,65	0,64	0,42
	Žena	7	11,29	4,53	9,42	4,69		
	Celkem	63	9,90	4,81	8,91	4,69		
SVF-5	Muž	56	16,45	4,51	16,84	3,68	0,00	0,99
	Žena	7	16,43	1,61	16,72	3,80		
	Celkem	63	16,44	4,28	16,78	3,73		
SVF-6	Muž	56	15,73	4,51	15,27	4,01	0,66	0,79
	Žena	7	15,29	2,21	15,56	3,99		
	Celkem	63	15,68	4,30	15,41	4,00		
SVF-7	Muž	56	16,16	4,91	16,71	3,92	0,56	0,81
	Žena	7	15,71	2,28	16,02	4,01		
	Celkem	63	16,11	4,68	16,37	3,97		
SVF-8	Muž	56	11,61	4,06	11,57	4,90	0,11	0,73
	Žena	7	12,14	2,91	14,23	5,22		
	Celkem	63	11,67	3,93	12,89	5,22		
SVF-9	Muž	56	13,13	4,56	11,44	4,86	0,10	0,74
	Žena	7	13,71	3,72	12,51	4,51		
	Celkem	63	13,19	4,46	11,97	4,71		
SVF-10	Muž	56	7,50	3,76	7,35	4,43	0,00	0,96
	Žena	7	7,43	2,37	9,16	4,81		
	Celkem	63	7,49	3,62	8,24	4,70		
SVF-11	Muž	56	9,07	4,34	13,61	5,54	0,01	0,90
	Žena	7	8,86	4,25	16,68	5,39		
	Celkem	63	9,05	4,30	15,13	5,67		
SVF-12	Muž	56	5,57	3,67	7,17	3,75	0,04	0,84
	Žena	7	5,86	2,54	8,93	4,76		
	Celkem	63	5,60	3,55	8,04	4,36		
SVF-13	Muž	56	6,93	4,01	9,81	3,80	0,47	0,49
	Žena	7	8,00	2,08	11,48	4,40		
	Celkem	63	7,05	3,85	10,64	4,19		

Poznámka. n = počet respondentů; M = průměr; SD = směrodatná odchylka; Populační norma dle SVF-78 (Janke & Erdmannová, 2003); F = hodnota testového kritéria; p = hladina statistické významnosti

Z tabulky číslo 2 je zřejmé, že ženy v našem výzkumném souboru využívají pozitivní strategie zvládnání zátěže v případě POZ 2 s hodnotou 12,21. Celkově pozitivním strategiím dávají ve větší míře přednost ženy s hodnotou POZ 13,89. Muži oproti ženám dávají více přednost POZ1 a POZ3 s hodnotou 12,44 a 16,07. Nicméně je z výsledku jasné, že negativním strategiím NEG dávají přednost ženy s hodnotou 7,53 vůči hodnotě mužů 7,26.

Současně je zřejmé, že jak ženy, tak i muži v našem výzkumném souboru využívají pozitivní strategie zvládnání zátěže **více** ve srovnání s populační normou a současně **méně** často užívají negativní strategie zvládnání zátěže. Pouze v případě strategie POZ 3 dává populační norma vyšší přednost než muži i ženy oddělení Celní správy České republiky.

V případě zaměření na jednotlivé podskupiny SVF 78 dávají ženy větší přednost než muži u volby strategií SVF1 – Podhodnocení; SVF2 – Odmítání *viny*; SVF3 – Odklonu; SVF4 – Náhradního *uspokojení*; SVF8 – Potřeby *sociální opory*; SVF9 – Vyhýbání *se*; SVF12 – Rezignace a SVF13 – Sebeobviňování.

Muži oproti ženám spíše volí strategie SVF5 – Kontroly *situace*; SVF6 – Kontroly *reakcí*; SVF7 – *Positivní sebeinstrukce* a SVF10 – Úniku.

V potaz je důležité vzít rozdílnost velikosti vzorku respondentů v počtu 56 mužů a 7 žen. Tato rezerva nicméně reflektuje přibližné složení příslušníků Celní správy ČR u vybraných oddělení v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví.

Pro přehlednost u hlavních souhrnných strategií zvládnání zátěže je vytvořena níže uvedená tabulka č. 4 vycházející z tabulky č. 3.

Tabulka 4 Strategie zvládnání zátěže s ohledem na pohlaví

Strategie zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy ČR v Olomouckém kraji ve vztahu k pohlaví s ohledem na hladinu statistické významnosti mezi pohlavími

Strategie	Ženy		Muži		F	p
	M	SD	M	SD		
POZ	13,89	0,97	13,41	3,16	0,15	0,69
POZ1	12,28	3,67	12,44	3,45	0,01	0,90
POZ2	12,21	2,75	11,12	4,25	0,43	0,51
POZ3	15,80	1,28	16,07	4,15	0,03	0,86
NEG	7,53	2,13	7,26	3,43	0,04	0,83

Poznámka. F = hodnota testového kritéria; p = hladina statistické významnosti, M = průměr; SD = směrodatná odchylka.

Vzhledem k tomu, že nebyly nalezeny statisticky signifikantní rozdíly mezi srovnávanými skupinami na základě hodnoty *p*, lze považovat rozdíly mezi oběma skupinami za málo významné.

Mezi muži a ženami ve výzkumném souboru nebyly zjištěny zásadní rozdíly ve volbě pozitivních a negativních strategií zvládání zátěže.

4.2 Komparace strategií zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky s ohledem na dobu odsloužených let u sboru

Tabulka 5 demonstruje výsledky vztahující se k volbě strategií zvládání zátěže v závislosti na době odsloužených let a na základě analýzy rozptylu (ANOVA) vztahující se k meziskupinové statistické významnosti. U jednotlivých průměrů strategií jsou nejvyšší hodnoty označeny pro lepší orientaci tučně.

Tabulka 5 Strategie zvládání zátěže v závislosti na době odsloužených let

Strategie	Skupiny dle odsloužených let					
		N	M	SD	F	<i>p</i>
POZ	0-5	21	13,79	2,73	1,36	0,26
	6-10	11	13,20	3,11		
	11-15	19	14,15	2,30		
	16 a více	12	12,04	4,02		
	Celkem	63	13,46	2,99		
POZ1	0-5	21	12,92	3,51	1,27	0,29
	6-10	11	11,31	2,89		
	11-15	19	13,21	3,25		
	16 a více	12	11,33	3,94		
	Celkem	63	12,42	3,44		
POZ2	0-5	21	11,28	4,11	1,74	0,16
	6-10	11	12,63	5,48		
	11-15	19	11,78	2,97		
	16 a více	12	9,04	3,84		
	Celkem	63	11,24	4,10		
POZ3	0-5	21	16,66	3,40	1,11	0,34
	6-10	11	15,45	3,83		
	11-15	19	16,73	3,26		
	16 a více	12	14,44	5,55		
	Celkem	63	16,04	3,93		

NEG	0-5	21	6,90	2,45	1,86	0,14
	6-10	11	9,25	4,35		
	11-15	19	7,25	3,08		
	16 a více	12	6,25	3,52		
	Celkem	63	7,29	3,30		
SVF-1	0-5	21	13,62	4,10	0,53	0,65
	6-10	11	12,45	3,77		
	11-15	19	14,26	4,01		
	16 a více	12	13,00	4,22		
	Celkem	63	13,49	3,99		
SVF-2	0-5	21	12,05	4,45	1,01	0,39
	6-10	11	10,18	2,75		
	11-15	19	11,21	3,83		
	16 a více	12	9,67	5,06		
	Celkem	63	11,02	4,16		
SVF-3	0-5	21	12,05	4,35	0,86	0,46
	6-10	11	12,27	4,02		
	11-15	19	13,58	3,80		
	16 a více	12	11,33	4,00		
	Celkem	63	12,41	4,05		
SVF-4	0-5	21	10,52	4,94	2,50	0,06
	6-10	11	12,09	6,34		
	11-15	19	9,79	2,67		
	16 a více	12	7,00	4,78		
	Celkem	63	9,90	4,81		
SVF-5	0-5	21	17,57	2,58	1,26	0,29
	6-10	11	15,18	4,81		
	11-15	19	16,79	3,42		
	16 a více	12	15,08	6,69		
	Celkem	63	16,44	4,28		
SVF-6	0-5	21	16,24	4,27	1,43	0,24
	6-10	11	15,09	4,23		
	11-15	19	16,68	3,56		
	16 a více	12	13,67	5,21		
	Celkem	63	15,68	4,30		
SVF-7	0-5	21	16,14	4,83	0,67	0,57

	6-10	11	16,09	4,34		
	11-15	19	17,05	4,23		
	16 a více	12	14,58	5,53		
	Celkem	63	16,11	4,68		
SVF-8	0-5	21	13,52	2,90	3,39	0,02
	6-10	11	10,82	5,30		
	11-15	19	11,53	3,40		
	16 a více	12	9,42	3,82		
	Celkem	63	11,67	3,93		
SVF-9	0-5	21	13,76	4,15	0,39	0,75
	6-10	11	13,18	2,56		
	11-15	19	13,32	5,55		
	16 a více	12	12,00	4,69		
	Celkem	63	13,19	4,46		
SVF-10	0-5	21	6,62	2,47	1,99	0,12
	6-10	11	9,73	4,62		
	11-15	19	7,53	3,79		
	16 a více	12	6,92	3,60		
	Celkem	63	7,49	3,62		
SVF-11	0-5	21	9,76	3,98	1,13	0,34
	6-10	11	10,09	5,44		
	11-15	19	8,79	3,79		
	16 a více	12	7,25	4,39		
	Celkem	63	9,05	4,30		
SVF-12	0-5	21	4,86	2,79	1,11	0,35
	6-10	11	7,18	4,37		
	11-15	19	5,79	3,25		
	16 a více	12	5,17	4,28		
	Celkem	63	5,60	3,55		
SVF-13	0-5	21	6,38	3,18	3,11	0,03
	6-10	11	10,00	4,53		
	11-15	19	6,89	3,52		
	16 a více	12	5,75	3,84		
	Celkem	63	7,05	3,85		

Poznámka. n = počet respondentů; M = průměr (nejvyšší hodnoty označeny tučně); SD = směrodatná odchylka; F = hodnota testového kritéria; p = hladina statistické významnosti.

Na základě výsledků tabulky č. 4 lze konstatovat, že kategorie č. 3 (11-15 odsloužených let) preferuje nejvíce strategie POZ s hodnotou 14,15; POZ1 – 13,21 a POZ3 – 16,73.

Výsledky kategorie č. 1 (0-5 odsloužených let) následovali kategorii č. 3 v hodnotách POZ-13,79; POZ1 – 12,92 a POZ3 – 16,66.

Strategie POZ2 a NEG nejvíce preferovala kategorie č. 2 (6-10 odsloužených let) s hodnotou 12,63 a 9,25.

Z hlediska jednotlivých strategií se nejvíce přiklání kategorie č. 1 (0-5) ke strategiím SVF2 – Odmítání viny; SVF5 – *Kontroly situací*; SVF8 – *Potřebě sociální opory* a SVF9 – *Vyhýbání se*.

Kategorie č. 2 (6-10) ke strategiím SVF4 – *Náhradního uspokojení*; SVF10 – *Úniku*; SVF11 – *Perserovací*; SVF12 – *Rezignaci* a SVF13 – *Sebeobviňování*.

Kategorie č. 3 (11-15) nejčastěji volili strategie SVF1 – *Podhodnocení*; SVF3 – *Odklonu*; SVF5 – *Kontroly reakcí* a SVF7 – *Pozitivní sebeinstrukce*.

Hodnota statistické významnosti (*p*) stanovila staticky významný rozdíl u strategie SVF8 (Potřeba sociální opory) a SVF13 (Sebeobviňování). U strategie *Potřeby sociální opory* byl shledán statisticky významný rozdíl mezi kategorií č. 1 (0-5) s hodnotou 13,52 a kategorií č. 4 (16 a více) s hodnotou 9,42. Další statistický rozdíl byl zjištěn u strategie *Sebeobviňování* kategorie č. 2 (6-10) s hodnotou rovných 10,00 oproti kat. č. 1, 3 a 4 s hodnotami: 6,38; 6,89 a 5,75.

4.3 Komparace strategií zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v rámci jednotlivých oddělení

Níže uvedená tabulka č. 5 demonstruje výsledky vztahující se k volbě strategií zvládání zátěže v závislosti na umístění příslušníků u jednotlivých oddělení a porovnává signifikantní rozdíly. Pro lepší orientaci jsou nejvyšší průměry jednotlivých oddělení a hladiny mezi skupinové statistické významnosti označeny tučně.

Přesné označení jednotlivých oddělení mobilního dohledu oddělení 62, kontroly zpoplatněných komunikací oddělení 63, vybraných oddělení podpory pátrání a pátrání, není z důvodu citlivosti a utajení údajů zveřejněno. Pro veřejné publikační potřeby diplomové práce jsou jednotlivá oddělení označena písmeny A-E bez uvedení identifikace. Identifikace výzkumných dat jednotlivých oddělení jsou uvedeny pouze pro interní potřeby psychologických pracovišť Celní správy ČR.

Tabulka 5 Strategie zvládání zátěže v závislosti na jednotlivých odděleních

Strategie	Oddělení	N	M	SD	F	<i>p</i>
POZ	A	22	14,22	2,51	3,90	0,007
	B	15	14,04	2,93		
	C	8	14,26	2,94		
	D	8	20,05	3,87		
	E	10	13,02	1,45		
	Celkem	63	13,46	2,99		
POZ1	A	22	12,79	3,34	0,94	0,44
	B	15	12,36	3,75		
	C	8	13,56	3,48		
	D	8	10,43	3,75		
	E	10	12,40	2,89		
	Celkem	63	12,42	3,44		
POZ2	A	22	12,70	4,06	3,58	0,11
	B	15	12,70	4,50		
	C	8	10,00	2,49		
	D	8	8,00	3,22		
	E	10	9,45	3,19		
	Celkem	63	11,24	4,10		
POZ3	A	22	16,70	2,99	3,73	0,009
	B	15	16,99	3,54		
	C	8	17,32	4,47		
	D	8	11,58	5,55		
	E	10	15,73	2,22		
	Celkem	63	16,04	3,93		
NEG	A	22	7,79	3,46	0,39	0,81
	B	15	7,28	2,66		
	C	8	6,06	3,79		
	D	8	7,09	4,05		
	E	10	7,35	3,16		
	Celkem	63	7,29	3,30		
SVF-1	A	22	14,05	4,30	1,27	0,29
	B	15	12,27	4,25		

	C	8	15,13	3,56		
	D	8	11,75	4,02		
	E	10	14,20	2,74		
	Celkem	63	13,49	3,99		
SVF-2	A	22	10,73	3,50	0,87	0,48
	B	15	12,20	4,14		
	C	8	12,00	5,07		
	D	8	9,13	4,58		
	E	10	10,60	4,55		
	Celkem	63	11,02	4,16		
SVF-3	A	22	13,27	4,35	1,47	0,22
	B	15	13,20	4,21		
	C	8	11,50	3,29		
	D	8	9,63	4,06		
	E	10	12,30	3,12		
	Celkem	63	12,41	4,05		
SVF-4	A	22	11,68	4,64	3,87	0,007
	B	15	11,53	5,34		
	C	8	9,25	1,98		
	D	8	6,38	3,62		
	E	10	6,90	4,22		
	Celkem	63	9,90	4,81		
SVF-5	A	22	17,18	3,39	3,75	0,009
	B	15	17,27	2,49		
	C	8	17,88	5,08		
	D	8	11,50	6,84		
	E	10	16,40	2,71		
	Celkem	63	16,44	4,28		
SVF-6	A	22	16,45	3,36	3,04	0,02
	B	15	16,80	4,66		
	C	8	16,63	4,24		
	D	8	11,25	5,44		
	E	10	15,10	2,88		
	Celkem	63	15,68	4,30		
SVF-7	A	22	16,77	3,86	2,07	0,09
	B	15	16,87	4,20		

	C	8	17,50	6,18		
	D	8	12,00	6,65		
	E	10	15,70	2,35		
	Celkem	63	16,11	4,68		
SVF-8	A	22	12,64	4,10	2,29	0,07
	B	15	13,20	3,21		
	C	8	9,88	4,70		
	D	8	10,00	3,81		
	E	10	10,00	2,90		
	Celkem	63	11,67	3,93		
SVF-9	A	22	12,95	5,92	0,63	0,63
	B	15	14,00	2,97		
	C	8	13,38	3,46		
	D	8	11,13	5,33		
	E	10	14,00	2,05		
	Celkem	63	13,19	4,46		
SVF-10	A	22	8,05	4,31	0,20	0,93
	B	15	7,33	2,92		
	C	8	7,25	3,32		
	D	8	7,25	4,65		
	E	10	6,90	2,64		
	Celkem	63	7,49	3,62		
SVF-11	A	22	9,50	4,62	0,46	0,76
	B	15	9,40	3,66		
	C	8	7,25	4,33		
	D	8	8,50	4,78		
	E	10	9,40	4,52		
	Celkem	63	9,05	4,30		
SVF-12	A	22	5,73	2,93	0,55	0,69
	B	15	5,53	2,69		
	C	8	4,00	4,50		
	D	8	6,50	4,56		
	E	10	6,00	4,52		
	Celkem	63	5,60	3,55		
SVF-13	A	22	7,91	3,92	0,58	0,67
	B	15	6,87	3,46		

C	8	5,75	4,23
D	8	6,25	4,26
E	10	7,10	3,95
Celkem	63	7,05	3,85

Poznámka. n = počet respondentů; M = průměr; SD = směrodatná odchylka; F = hodnota testového kritéria; p = hladina statistické významnosti.

Na základě výsledků tabulky č. 5 lze konstatovat, že oddělení D výrazným způsobem preferuje strategii POZ s hodnotou 20,05. Strategii POZ1 s hodnotou 13,56 nejčastěji volí oddělení C. POZ2 se shodnou hodnotou 12,70 preferovali oddělení A a B. Strategii POZ3 nejčastěji volilo oddělení C s celkovou hodnotou 17,32. Celkovou strategii NEG nejčastěji preferovalo oddělení A.

Z hlediska jednotlivých strategií se nejvíce přiklání oddělení A k podskupinám strategií zvládnání zátěže SVF3 – *Odklonu*; SVF4 – *Náhradního uspokojení*; SVF10 – *Úniku*; SVF11 – *Perserovace* a SVF13 – *Sebeobviňování*.

Oddělení B nejčastěji volí strategii SVF2 – *Odmítání viny*; SVF6 – *Kontrola reakcí*; SVF8 – *Potřeba sociální opory* a SVF9 – *Vyhýbání se*.

Dále pak oddělení C nejčastěji volilo strategii *Podhodnocení*; *Kontroly situace* a *Pozitivní sebeinstrukci*. V neposlední řadě nejčastěji preferovalo strategii *Rezignace* oddělení D.

Hodnota statistické významnosti (**p**) stanovila staticky významný rozdíl u strategie POZ mezi oddělení D s hodnotou 20,05 a odd. E s hodnotou 13,02. Dále byl shledán významný rozdíl u strategie POZ3 mezi odd. C s hodnotou 17,32 a D s hodnotou 11,58.

V rámci podskupin strategie zvládnání zátěže byl shledán statisticky významný rozdíl u SVF4 – *Náhradního uspokojení* mezi odd. A s hodnotou 11,68, odd. D (6,38) a E (6,90). Statisticky významný rozdíl byl zjištěn taktéž u strategie SVF5 – *Kontroly situace* s rozdílem mezi odd. C (17,88) a D (11,50) a SVF6 – *Kontroly reakcí* s rozdílem mezi odd. B (16,80) a D (11,25). V neposlední řadě byl zjištěn statisticky významný rozdíl u strategie SVF8 – *Potřeby sociální opory* mezi odd. B (13,20) a C (9,88).

5 DISKUSE

Diplomová práce si kladla za hlavní cíl zmapovat strategie zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji. Z tohoto důvodu bylo zvoleno výzkumné šetření formou standardizovaného dotazníku SVF - 78. V rámci výzkumu bylo snahou zjistit jednotlivé volby strategií zvládání zátěže s ohledem na pohlaví respondentů, jednotlivá oddělení a dobu odsloužených let u sboru. K naplnění hlavního cíle jsme zvolili výzkumné otázky, které nám pomohly objasnit danou problematiku.

V rámci prvního dílčího cíle byla zjišťována problematika nejčastější volby strategií zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví a komparace výsledků s běžnou populační normou.

Jednotlivé rozdíly strategií zvládání zátěže mezi muži a ženami byly určeny pouze na základě jednotlivých subtestů SVF. Nicméně lze konstatovat, že nebyly nalezeny statisticky signifikantní rozdíly mezi srovnávanými skupinami na základě hladiny statistické významnosti. Lze tedy považovat výsledky výzkumu mezi oběma skupinami za málo významné. V potaz je důležité vzít rozdílnost velikosti vzorku respondentů v počtu 56 mužů a 7 žen. Tato rezerva přesto reflektuje přibližné složení příslušníků Celní správy ČR u vybraných oddělení v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví.

Současně je zřejmé, že jak ženy, tak i muži v našem výzkumném souboru využívají ve srovnání s populační normou pozitivní strategie zvládání zátěže více a současně méně často užívají negativní strategie zvládání zátěže. Tento fakt lze nejspíše přisuzovat kladení zvýšených nároků na rezistenci vůči stresu a psychické zátěži na příslušníky ve srovnání s běžnými profesemi civilního charakteru.

Při řešení druhého dílčího cíle byla zkoumána souvislost mezi preferovanými volbami strategií zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji s ohledem na dobu odsloužených let u sboru.

Výsledky prokázaly, že existují statisticky signifikantní rozdíly v závislosti na době odsloužených let. Hodnota statistické významnosti stanovila statisticky významný rozdíl u podskupin strategií, a to v případě SVF8 (*Potřeba sociální opory*) a SVF13 (*Sebeobviňování*). U strategie *Potřeba sociální opory* byl shledán statisticky významný rozdíl mezi kategorií č. 1 (0-5 let včetně) a kategorií č. 4 (nad 15 let). Výsledek, tak zřejmě můžeme přisuzovat nižší osobní samostatnosti, která reflektuje dobu odsloužených let a věk příslušníků.

Další statisticky významný rozdíl byl shledán u strategie *Sebeobviňování*, a to přesněji u kategorie č. 2 (5-10 let včetně) s hodnotou rovných 10,00 oproti kat. č. 1, 3 a 4 s hodnotami: 6,38; 6,89 a 5,75.

V rámci třetího dílčího cíle byl sledován vzájemný vztah mezi jednotlivými odděleními Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v rámci preferování strategií zvládání zátěže.

Na základě výsledků lze konstatovat, že oddělení D výrazným způsobem preferuje souhrnnou strategii zvládání zátěže POZ s hodnotou 20,05. Tato skutečnost byla označena jako signifikantní vůči oddělení E s hodnotou 13,02. Je možné, že tento fakt vychází z povahy pracovní náplně jednotlivých oddělení. U oddělení D se spíše jedná o práci kancelářského typu oproti oddělení E, které je zpravidla nasazováno v terénu.

Je zajímavé, že souhrnnou strategii POZ2 se shodnou hodnotou 12,70 preferovala oddělení A a B. Tsto oddělení mají podobnou náplň služebních povinností z hlediska místa nasazení a doby odsloužených hodin v terénu.

Dále byl shledán statisticky významný rozdíl u strategie POZ3 mezi odd. C s hodnotou 17,32 a D s hodnotou 11,58. Tento výsledek byl zcela překvapivý z důvodu předpokladu shodných výsledků těchto oddělení pracujících v úzké spolupráci. Nicméně množství hodin odsloužených v terénu a kanceláři se může u těchto oddělení lišit.

Celkovou strategii NEG nejčastěji preferovalo oddělení A. Je možné, že tento výsledek odpovídá složení respondentů s nejkratší odslouženou dobou. Je nutné poznamenat, že v rámci negativních strategií nebyl shledán signifikantní rozdíl, a proto nelze tento výsledek považovat za směrodatný. V neposlední řadě byly shledány rozdíly u dílčích podskupin strategií zvládání zátěže.

Výzkum koreloval v některých ohledech i s další řadou výzkumů, mezi které lze kupříkladu zařadit Sýkorovou (2017), která při zkoumání stresu a vyhoření u příslušníků služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV) použila vzorek 15 žen a 48 mužů, u kterých ze šetření vyplývá upřednostnění pozitivní strategie zvládání stresu ve výši průměru hrubých skóreů 13,6 navzdory negativním strategiím s výsledkem 8,4. Podobných výsledků dosáhl i Hlinčík (2016) u výzkumu zvládání stresu u vodních záchranářů. Respondenti mužského pohlaví stanovili hodnoty průměrných hrubých skóreů pozitivních strategií zvládání stresu 13,6 a 6,36 u volby negativních strategií.

Na základě výzkumu komparace všeobecných zdravotních sester a záchranářů Kopeckého et al. (2020) bylo zjištěno, že probandi zdravotnických oborů oplývají kvalitně rozvinutými schopnostmi zvládání stresu vůči běžné populaci. Nicméně u respondentek všeobecné sestry výzkum prokázal větší množství využití negativních strategií, zvláště pak útěk od problému, pocitování bezmocnosti, neschopnost a odpoutání. Poukazuje tak na jistou souvislost mezi mírou pocitu vyhoření a vybranými podskupinami dotazníku SVF 78. Podobné závěry v rámci testování negativních strategií žen lze sledovat i ve výsledcích této diplomové práce.

Honzek (2015) poukázal u výzkumu zvládání stresu příslušníků bojových jednotek AČR na signifikantní spojitost mezi věkem respondentů a souhrnným psychickým stavem. V případě vyššího věku příslušníků bojových jednotek tak byl detekován kvalitnější psychický stav. V našem případě nebyly podobné výsledky shledány.

6 ZÁVĚRY

Hlavním cílem diplomové práce bylo zmapovat strategie zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy v Olomouckém kraji. Na základě hlavního cíle jsme si stanovili tři dílčí cíle, v rámci kterých jsme se snažili zmapovat strategie zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy v Olomouckém kraji s ohledem na pohlaví, dobu odsloužených let a na umístění příslušníka na jednotlivém oddělení. K naplnění hlavního výzkumného cíle byly stanoveny výzkumné otázky.

V rámci prvního dílčího cíle jsme si stanovili výzkumnou otázku č. 1:

Výzkumná otázka č. 1:

„Můžeme najít rozdíly v rámci strategií zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy ČR v závislosti na pohlaví?“

V rámci výzkumu byla provedena analýza rozptylu, která neoznačila statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami, a to i přes fakt, kdy byly určeny dílčí rozdíly pouze na základě jednotlivých subtestů strategií zvládnání zátěže. Rozdíly mezi oběma skupinami se dají považovat za málo významné. Je možné konstatovat, že nebyly nalezeny signifikantní rozdíly ve volbě jednotlivých strategií zvládnání zátěže mezi příslušníky Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví.

Na základě výsledků výzkumu můžeme konstatovat, že jak ženy, tak i muži v našem výzkumném souboru využívají pozitivní strategie zvládnání zátěže více ve srovnání s populační normou a současně méně často užívají negativní strategie zvládnání zátěže. Pouze v případě strategie POZ 3 dává populační norma vyšší přednost než muži i ženy z oddělení Celní správy České republiky v Olomouckém kraji.

V rámci druhého dílčího cíle jsme si stanovili výzkumnou otázku č. 2:

Výzkumná otázka č. 2:

„Můžeme najít rozdíly mezi strategiemi zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy ČR v závislosti na době odsloužených let?“

Výsledky prokázaly, že existují statisticky signifikantní rozdíly v závislosti na době odsloužených let. Hodnota statistické významnosti stanovila statisticky významný rozdíl u podskupin strategií, a to v případě SVF8 (*Potřeba sociální opory*) a SVF13 (*Sebeobviňování*). U strategie *Potřeba sociální opory* byl shledán statisticky významný rozdíl mezi věkovou kategorií č. 1 (0-5 let včetně) a kategorií č. 4. (nad 15 let). Výsledek tak zřejmě můžeme přisuzovat nižší osobní samostatnosti, která reflektuje dobu odsloužených let a věk příslušníků.

V rámci třetího dílčího cíle jsme si stanovili výzkumnou otázku č. 3:

Výzkumná otázka č. 3:

„Můžeme najít rozdíly u strategií zvládnání zátěže u příslušníků Celní správy ČR v kontextu umístění u jednotlivých oddělení?“

Na základě výsledků lze konstatovat, že oddělení D výrazným způsobem preferuje souhrnnou strategii POZ. Strategii POZ1 nejčastěji volilo oddělení C. POZ2 se shodnou hodnotou 12,70 preferovala oddělení A a B. Strategii POZ3 nejčastěji preferovalo oddělení C.

Statisticky byl stanoven signifikantní rozdíl u souhrnné strategie POZ mezi oddělením D a E. Dále byl shledán významný rozdíl u strategie POZ3 mezi odd. C a D. V neposlední řadě byly shledány signifikantní rozdíly u dílčích podskupin strategií zvládnání zátěže, které jsou uvedeny v kapitole 5.3.

7 SOUHRN

Diplomová práce zkoumá problematiku zvládání stresu a psychické zátěže u předem stanoveného vzorku vybraných příslušníků ozbrojeného bezpečnostního sboru Celní správy České republiky. Výzkumný soubor tvořilo 63 respondentů z celkového počtu pěti oddělení situovaných na území Olomouckého kraje.

Diplomová práce se skládá z teoretické a výzkumné části. Teoretická část práce definuje strukturu, činnost, kompetence a přehled stresorů vyskytujících se u Celní správy České republiky. Dále se zabývá fyziologickými aspekty stresu, jeho vlivy na jedince a v neposlední řadě obranným mechanismy vůči stresu a psychické zátěži. Ve výzkumné části bylo hlavním cílem práce zmapovat strategie zvládání zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji. Dílčími cíli bylo, porovnat strategie zvládání zátěže příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji s ohledem na pohlaví, dobu odsloužených let a umístění u jednotlivých oddělení (pracovišť).

Výzkum byl zaměřen na hledání souvislostí mezi nejčastěji volenými strategiemi zvládání psychické zátěže a stresu v rámci služebního poměru u Celní správy České republiky. Pro získání dat bylo využito kvantitativního šetření formou standardizovaného dotazníku SVF 78 – Strategie zvládání stresu autorů Janke & Erdmannová (2003). Ten byl poskytnut příslušníkům ve fyzické podobě. Z důvodu časové vytíženosti příslušníků, bylo pro vyplnění standardizovaného dotazníku vyhrazeno na období tří týdnů, od 15. února do 9. března roku 2023.

Výzkumný soubor byl složen z příslušníků Celní správy České republiky situovaných na území Olomouckého kraje v celkovém počtu 63 osob. Byl rozdělen na několik podskupin skládajících se z příslušníků mobilního dohledu oddělení 62 (detašované odd. Šumperk, Uničovská 295/44), mobilního dohledu oddělení 62 (Olomouc, Sladkovského 1213/39), příslušníků kontroly zpoplatněných komunikací oddělení 63 (Olomouc, Sladkovského 1213/39) a členů oddělení podpory pátrání a pátrání. Místo působnosti a identifikace jednotlivých oddělení podpory pátrání a pátrání ve výsledcích práce nebyly vzhledem k okolnostem utajení a citlivosti informací uvedeny. Respondenti byli osloveni na základě hromadného služebního e-mailu. Jejich výběr podléhal kritériím směnného provozu služby v terénu. V rámci výzkumu respondent zodpověděl otázky týkající se pohlaví a doby odsloužené u bezpečnostního sboru. Tyto zmíněné otázky byly součástí hlavičky dotazníkového šetření. Pro výzkum byly stanoveny 4 kategorie vymezené dobou odsloužených let příslušníka u Celní správy ČR.

Vybraní respondenti daných oddělení Celní správy České republiky odpovídali v strukturovaném dotazníku SVF 78 na řadu výroků, jak pravděpodobně reagují v různých situacích,

kdy jsou něčím nebo někým stresově ovlivněni. Vyhodnocené výsledky dotazníků byly převedeny na aritmetické průměry jednotlivých subtestů (1-13), pozitivních a negativních strategií zvládání zátěže. Následně byla empirická data zanesena do předem vytvořené tabulky programu Microsoft Office Excel 2007. Data byla systematicky rozdělena pro jednotlivé kategorie doby odsloužených let, pohlaví a oddělení. Tato tabulka sloužila jako hlavní výchozí deskriptivní údaj a byla využita v analytickém programu ISPP. Program následně pracoval s analýzou ANOVA neboli metodou matematické statistiky, která pracuje s komparací meziskupinového a vnitroskupinového rozptylu.

V rámci prvního dílčího cíle je možné konstatovat, že nebyly nalezeny signifikantní rozdíly ve volbě jednotlivých strategií zvládání zátěže mezi příslušníky Celní správy České republiky v Olomouckém kraji v závislosti na pohlaví.

Na základě interpretování výsledků výzkumu můžeme tvrdit, že jak ženy, tak i muži v našem výzkumném souboru využívají pozitivní strategie zvládání zátěže více ve srovnání s populační normou a současně méně často užívají negativní strategie zvládání zátěže. Pouze v případě strategie POZ 3 dává populační norma vyšší přednost než muži i ženy z oddělení Celní správy České republiky v Olomouckém kraji.

Výsledky taktéž prokázaly u druhého dílčího cíle, že existují statisticky signifikantní rozdíly v závislosti na době odsloužených let. Hodnota statistické významnosti stanovila statisticky významný rozdíl u podskupin strategií, a to v případě SVF8 (*Potřeba sociální opory*) a SVF13 (*Sebeobviňování*).

V neposlední řadě byly zjištěny dílčí signifikantní rozdíly mezi preferováním strategií zátěže u dílčích oddělení Celní správy České republiky na území Olomouckého kraje.

Výsledky diplomové do jisté míry charakterizují nejčastěji volené strategie zvládání stresu a lze je v případě zájmu využít pro potřeby psychologických pracovišť Celní správy České republiky.

8 SUMMARY

The diploma thesis examines the issue of managing stress and psychological stress among a predetermined sample of selected members of the armed security corps of the Customs Administration of the Czech Republic. The research group consisted of 63 respondents from a total of five departments located in the Olomouc region.

The diploma thesis consists of a theoretical and a research part. The theoretical part of the work defines the structure, activities, competencies and an overview of stressors occurring at the Customs Administration of the Czech Republic. It also deals with the physiological aspects of stress, its effects on individuals and, last but not least, defense mechanisms against stress and psychological stress. In the research part, the main goal of the work was to map the stress management strategies of members of the Customs Administration of the Czech Republic in the Olomouc region. The sub-goals were to compare the strategies for managing the workload of members of the Customs Administration of the Czech Republic in the Olomouc Region with regard to gender, length of service and location in individual departments (workplaces).

The research was focused on the search for connections between the most frequently chosen strategies for coping with psychological burden and stress within the framework of the employment relationship at the Customs Administration of the Czech Republic. To obtain data, a quantitative survey was used in the form of a standardized questionnaire SVF 78 – Strategies for coping with stress by the authors Janke & Erdmannová (2003). This was provided to members in physical form. Due to the busy schedule of the members, the set time for filling out the standardized questionnaire was set aside for a period of three weeks from February 15 to March 9, 2023.

The research group was composed of 63 members of the Customs Administration of the Czech Republic located in the territory of the Olomouc region. It was divided into several subgroups consisting of members of mobile supervision of department 62 (detached department Šumperk, Uničovská 295/44), mobile supervision of department 62 (Olomouc, Sladkovského 1213/39), members of toll road control of department 63 (Olomouc, Sladkovského 1213/ 39) and members of search and search support departments. The place of work and the identification of individual departments in the results of the work were not given due to the circumstances of secrecy and sensitivity of the information. Respondents were approached on the basis of a mass service e-mail. Their selection was subject to the field service's shift operation criteria. As part of the research, the respondents also answered questions regarding gender and time served in the security force. These mentioned questions were part of the header of the questionnaire survey. For the research, 4 categories defined by the length of service of the member were determined at the Customs Administration of the Czech Republic.

Selected respondents of the given departments of the Customs Administration of the Czech Republic responded in the structured questionnaire SVF 78 to a series of statements about how they are likely to react in various situations when they are affected by something or someone under stress. The evaluated results of the questionnaires were converted to arithmetic averages of individual subtests (1-13), positive and negative coping strategies. Subsequently, the empirical data were entered into a pre-created Microsoft Office Excel 2007 table. The data were systematically divided into individual categories of years of service, gender and department. This table served as the main initial descriptive data and was used in the ISPP analysis program. The program then worked with ANOVA analysis, or a method of mathematical statistics that works with the comparison of intergroup and intragroup variance.

Within the framework of the first sub-goal, it is possible to state that no significant differences were found in the choice of individual stress management strategies among members of the Customs Administration of the Czech Republic in the Olomouc region depending on gender.

Based on the interpretation of the research results, we can claim that both women and men in our research group use positive stress management strategies more compared to the population norm, and at the same time use negative stress management strategies less often. Only in the case of the POZ 3 strategy, the population norm gives a higher preference to men and women from the departments of the Customs Administration of the Czech Republic in the Olomouc Region.

The results also showed for the second sub-goal that there are statistically significant differences depending on the length of years of service. The value of statistical significance established a statistically significant difference in subgroups of strategies, namely in the case of SVF8 (Need for social support) and SVF13 (Self-blame).

Last but not least, partial significant differences were found between the preference of load strategies in the sub-departments of the Customs Administration of the Czech Republic in the territory of the Olomouc region.

The diploma results to some extent characterize the most frequently chosen stress management strategies and they can be used, if interested, for the needs of the psychological workplaces of the Customs Administration of the Czech Republic.

9 REFERENČNÍ SEZNAM

- Atkinson, Rita L. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál.
- Bartůňková, S. (2010). *Stres a jeho mechanismy*. Praha: Karolinum.
- Baštecká, B. (2009). *Psychologická encyklopedie – aplikovaná psychologie*. 1. vydání. Praha: Portál.
- Berger, I. (2022). *Characterisation of stem cells of the hypothalamic-pituitary-adrenal axis during stress*. King's College London (University of London).
- Botek, M., Neuls, F., Klimešová, I. & J. Vyhnánek. (2017). *Fyziologie pro tělovýchovné obory: Vybrané kapitoly, část I*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal Care and Mental Health*. WHO. Geneva.
- Buckert, M., Hartmann, M., Monzer, N., Wolff, K., Nawroth, P., Fleming, T., Streibel, C., Henningsen, N., & B. Wild (2022). *Pronounced cortisol response to acute psychosocial stress in type 2 diabetes patients with and without complications*. *Hormones and Behavior*, 141. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2022.105120>
- Buizza, C., Cela, H., Costa, A., & A. Ghilardi (2022). *Coping strategies and mental health in a sample of students accessing a university counselling service*. *Counselling & Psychotherapy Research*, 22(3), 658–666. <https://doi.org/10.1002/capr.12519>
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Carver, C. S., & M. F. Scheier (2017). *Optimism, coping, and well-being*. In C. L. Cooper & J. C. Quick (Eds.), *The handbook of stress and health: A guide to research and practice*. (pp. 400–414). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118993811.ch24>
- Celní správa České republiky. *Celní správa ČR*. Retrieved 16. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/o-nas/Stranky/celni-sprava.aspx>
- Celní správa České republiky. *Dohled*. Retrieved 26. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/kariera/Stranky/Dohled.aspx>

Celní správa České republiky. *Organizační struktura Celní správy České republiky*. Retrieved 26. 02. 2023 from the World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/o-nas/organizacni-struktura/Stranky/organizacni-struktura-celni-spravy-ceske-republiky1.aspx>

Celní správa České republiky. *Dislokace celních úřadů a územních pracovišť Celní správy České republiky*. Retrieved 11. 03. 2023 from the World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/o-nas/organizacni-struktura/Stranky/organizacni-struktura-celni-spravy-ceske-republiky1.aspx>

Celní správa České republiky. *Pátrání*. Retrieved 22. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/kariera/Stranky/P%C3%A1tr%C3%A1n%C3%AD.aspx>

Celní správa České republiky. *Posouzení fyzické způsobilosti uchazeče*. Retrieved 11. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/kariera/Stranky/Posouzen%C3%AD-fyzick%C3%A9-zp%C5%AFsobilosti-uchaze%C4%8De.aspx>

Celní správa České republiky. *Příloha č. 2 k organizačnímu řádu Celní správy České republiky*. Retrieved 22. 10. 2022 from World Wide Web: <https://www.celnisprava.cz/cz/o-nas/organizacni-struktura/Documents/grc.pdf>

Clegg, B. (2005). *Stress management*. Brno: CP Books, V kostce (CP Books).

Cungi, Ch. (2001). *Jak zvládnout stres*. Praha: Portál.

Česká národní rada (1993). Zákon č. 13/1993 Sb., Celní zákon, ve znění pozdějších předpisů České republiky k plnění úkolů Policie České republiky v souvislosti s dočasným znovuzavedením ochrany vnitřních hranic

Čírtková, L. (2015). *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk.

Dalip, M., Handziski, Z. & E. Handziski. (2022). *Changes of Stress Hormones and Testosterone Levels in Professional Football Team After Preparation Period of Six Weeks*. Research in Physical Education, Sport & Health, 11(1), 213–217. Retrieved 26. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://eprints.unite.edu.mk/890/1/ABSTRACT%20BOOK%20FINAL.pdf>

Douglas, E. J., & R. J., Morris. (2006). *Workaholic, or just hard worker?* Career Development International, 11, 94–117. Retrieved 20. 03. 2023 from the World Wide Web: https://eprints.qut.edu.au/5536/1/5536_1.pdf

Ehrenberg, R. (2016). *Sleep loss hits some brain areas hard: scanning study reveals varied effects of lack of shut-eye*. Science News, 190(6), 11. <https://doi.org/10.1038/nrn.2017.55>

Folkman, S. (2011). *Stress, health, and coping: Synthesis, commentary, and future directions*. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping*. (pp. 453–462). Oxford University Press. Retrieved 10. 01. 2023 from the World Wide Web:

https://www.researchgate.net/profile/CarolynAldwin/publication/286201646_Stress_and_Coping_across_the_Lifespan/links/5c6ba1de299bf1e3a5b2713b/Stress-and-Coping-across-the-Lifespan.pdf

Fontana, D. (2016). *Stres v práci a v životě: jak ho pochopit a zvládat*. Praha: Portál.

Fudge, D. & G. Viswesvariah. (2021). *Anaphylaxis: a distributive emergency*. *Medicine*. 49(3), 145-150. <https://doi.org/10.1016/j.ajem.2021.05.006>

Fyziologický ústav Akademie věd České republiky. *Cirkadiánní hodiny a mechanismy jejich seřizování*. Retrieved 22. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://www.fgu.cas.cz/articles/199-cirkadianni-hodiny-a-mechanismy-jejich-serizovani>

Gianaros, P. J., Hariri, A. R., Sheu, L.K., Muldoon, M. F., Sutton-Tyrrell, K. a S. B. Manuck. (2009). *Preclinical Atherosclerosis Covaries with Individual Differences in Reactivity and Functional Connectivity of the Amygdala*. *Biological Psychiatry*. 65(11), 943-950. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2008.10.007>

Gianaros, P. J., Horenstein, J. A., Cohen, S., Matthews, K. A., Brown, S. M., Flory, J. D., Critchley, H. D., Manuck, S. B., & A. R. Hariri (2007). *Perigenual anterior cingulate morphology covaries with perceived social standing*. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 2(3), 161–173. <https://doi.org/10.1093/scan/nsm013>

Gutiérrez-Lozano, C., García-Martínez, I., Augusto-Landa, J. M., & S. P., León (2022). *Impact of Confinement on Coping Strategies and Psychosocial Factors among University Students*. *European Journal of Investigation in Health, Psychology & Education (EJIHPE)*, 12(8), 933–944. <https://doi.org/10.3390/ejihpe12080067>

Hamermesh, D. S. & J., Slemrod. (2005). *The economics of workoholism: We should not have worked on this paper*. National Bureau Economic Research Working Paper Series. Cambridge, Massachusetts. <https://doi.org/10.2202/1935-1682.1793>

Hartl, P., & H., Hartlová. (2015). *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál.

Hladký, A. a kol. (1993). *Zdravotní aspekty zátěže a stresu*. Praha: Karolinum.

- Hladký, A., & Z., Židková. (1999). *Metody hodnocení psychosociální pracovní zátěže*. Praha: Karolinum.
- Hlinčík, Z. (2016). *Psychika a zvládání stresu u vodních záchranářů*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc.
- Hodačová, L. (2007). *Hodnocení pracovní psychické zátěže u zaměstnanců různých profesí*. In: Československá psychologie: Psychologický ústav. Praha: Academia.
- Honzek, R. (2015). *Stres u příslušníků bojových jednotek AČR*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc.
- Hošek, V. (1999). *Psychologie odolnosti*. Praha: Karolinum.
- Charvát, J. (1973). *Život, adaptace a stress*. Avicenum, zdravotnické nakladatelství Praha.
- Christensen, N. J. (1979). *Catecholamines and Diabetes Mellitus*. Diabetologia: Department of Internal Medicine and Endocrinology, Herlev Hospital, and 2nd Clinic of Internal Medicine, Kommunehospital, Denmark, 16, 211-224. Retrieved 23. 03. 2023 from the World Wide Web: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF01221946.pdf>
- Janke, W., & G., Erdmannová. (2003). *Strategie zvládání stresu – SVF 78*. Praha: Testcentrum.
- Jarošová, D. (2007). *Metodologie výzkumu*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita.
- Joëls, M., & T. Z. Baram. (2009). *The neuro-symphony of stress*. *Nature Reviews. Neuroscience*, 10(6), 459–466. <https://doi.org/10.1038/nrn2632>
- Kopecký, M., Pospíšil, J., Červenková, Z., & I., Černošská (2020). *Coping studentů oborů všeobecná sestra a zdravotnický záchranář*. *General Practitioner / Praktický Lekar*, 100, 22–26.
- Koukolík, F. (2012). *Základy kognitivní, afektivní a sociální neurovědy XIX. Mozek a stres*. *General Practitioner / Praktický Lekar*, 92(6), 311–316. Retrieved 13. 12. 2022 from the World Wide Web: <https://www.prolekare.cz/casopisy/prakticky-lekar/2012-6/zaklady-kognitivni-afektivni-a-socialni-neurovedy-xix-mozek-a-stres-38715>
- Policie České republiky. (2022). *Operační plán pro ochranu vnitřních hranic České republiky*. Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, odbor cizinecké policie.
- Kraska-Lüdecke, K. (2007). *Nejlepší techniky proti stresu*. Praha: Grada Publishing.
- Křivohlavý, J. (1994). *Jak zvládat stres*. Praha: Grada Avicenum.

Lebrová, D. *Hans. H. B. Selye, kanadský lékař – 105. výročí narození*. Retrieved 21. 10. 2022 from the World Wide Web: <https://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2012010073>

Machač, M., Macháčová, H., & J. Hoskovec (1985). *Emoce a výkonnost*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Matouš, B. (2010). *Základy lékařské chemie a biochemie (1. vyd.)*. Galén.

Matoušek, O. (2003). *Pracovní stres a zdraví*. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce.

Mens, M. G., Scheier, M. F., & C. S. Carver (2021). *Optimism*. In C. R. Snyder, S. J. Lopez, L. M. Edwards, & S. C. Marques (Eds.), *The Oxford handbook of positive psychology*, 3rd ed. (pp. 396–412). Oxford University Press. Retrieved 09. 10. 2022 from the World Wide Web: [file:///C:/Users/sebastian/Downloads/Handbook%20of%20Positive%20Psychology,%20Religion,%20and%20Spirituality%20\(Davis%20et%20al.,%20in%20press\).pdf](file:///C:/Users/sebastian/Downloads/Handbook%20of%20Positive%20Psychology,%20Religion,%20and%20Spirituality%20(Davis%20et%20al.,%20in%20press).pdf)

Mikšík, O. (2007). *Psychologická charakteristika osobnosti*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum.

Ministerstvo dopravy (2006). Vyhláška č. 522/2006 Sb., o státním odborném dozoru a kontrolách v silniční dopravě

Ministerstvo financí (2012). Vyhláška č. 286/2012 Sb., o vnějším označení, odznacích, služebních stejnokrojích a zvláštním barevném provedení a označení služebních vozidel celní správy

Ministerstvo vnitra (2021). Sdělení č. 395/2021 Sb., o vyhlášení seznamu hraničních přechodů a seznamů přeshraničních propojení

Ministerstvo vnitra (2023). *Ministerstvo vnitra předložilo jasně argumenty proti posílení pravomocí Celní správy ČR*. Retrieved: 17.4. 2023 from the World Wide Web: <https://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-vnitra-predlozilo-jasne-argumenty-proti-posileni-pravomoci-celni-spravy-cr.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Ozbrojený bezpečnostní sbor*. Retrieved 26. 11. 2022 from the World Wide Web: <https://www.mvcr.cz/clanek/ozbrojeny-bezpecnostni-sbor.aspx>

Ministerstvo životního prostředí. *CITES – obchod s ohroženými druhy*. Retrieved 17. 11. 2022 from the World Wide Web: https://www.mzp.cz/cz/cites_obchod_ohrozenymi_druhy

Mohapl, P. (1988). *Vybrané kapitoly z klinické psychologie I*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.

Mohapl, P. (1992). *Úvod do psychologie zdraví a nemoci*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU (2016). Nařízení č. 2016/399, kodex Unie o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob (Schengenský hraniční kodex)

Neti, N., Pimsri, A., & S., Boonsopon. (2021). *Stress, Lack of Sleep Can Trigger Uveitis*. Review of Optometry, 158(7), 8. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-91701-6>

Parlament ČR (1961). Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (1994). Zákon č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (1994). Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (1994). Zákon č. 154/1994 Sb., o bezpečnostní informační službě, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (1997). Zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (1999). Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů

Parlament ČR (2000). Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů

Parlament ČR (2003). Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (2003). Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (2004). Zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy), ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (2004). Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Parlament ČR (2008). Zákon č. 283/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

- Parlament ČR (2009). Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2009). Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2012). Zákon č. 255/2012 Sb., o kontrole (kontrolní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2012). Zákon. č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2013). Zákon č. 307/2013 Sb., o povinném značení lihu, ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2014). Zákon č. 355/2014 Sb., o působnosti orgánů Celní správy České republiky v souvislosti s vymáháním práv duševního vlastnictví, ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2016). Zákon č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách, ve znění pozdějších předpisů
- Parlament ČR (2016). Zákon č. 191/2016 Sb., o ochraně státních hranic České republiky a o změně souvisejících zákonů (zákon o ochraně státních hranic), ve znění pozdějších předpisů
- Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Paulík, K. (2017). *Psychologie lidské osobnosti 2., přepracované a doplněné vydání*. Praha: Grada.
- Plamínek, J. (2013). *Sebepoznání, sebeřízení a stres: praktický atlas sebezvládnání*. 3., dopl. vyd. Praha: Grada, Management (Grada).
- Policie České republiky. (2022). *Operační plán pro ochranu vnitřních hranic České republiky*.
- Policie České republiky. (2022). *Rozkaz policejního prezidenta č. 210*. Ministerstvo vnitra: Praha.
- Pontuch, P., Vozár, J., Sedlák, T., Kasperová, V., & H. Kratochvílová (1993). *Catecholamines and changes in blood pressure during stress tests in type 1 diabetics*. Bratislavské Lekárske Listy, 94(1), 43-48–48. PMID: 8353739
- Přidalová, M. & J. Riegerová. (2015). *Funkční anatomie II*. Nakladatelství Hanex Olomouc.
- Reuman, L. R., Mitamura, C., & M. M. Tugade (2013). *Coping and disability*. In M. L. Wehmeyer (Ed.), *The Oxford handbook of positive psychology and disability*. Oxford University Press.
- Robinson, B. E. (1998). *The workaholic family: A clinical perspective*. *The American Journal of Family Therapy*, 26, 65-75. <https://doi.org/10.1080/01926189808251087>

Salmela–Aro, K. & J. E., Nurmi. (2004). *Employees' motivational orientation and well-being at work: A person-oriented approach*. *Journal of Organizational Change Management*, 17, 471-489.
<https://doi.org/10.1108/09534810410554498>

Sawicki, S., Wedlichová, I., Fleischmann, O. (2008). *Osobnost jedince a náročné životní situace*.
Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

Selye, H. (1984). *The stress of life*. McGraw-Hill Book company, New York.

Schaufeli, W. B., Heijden F. M. M. & J. T., Prins. (2009). *Workoholism, burnout and well-being among junior doctors: The mediating role of role conflict*. *Work & Stress*, 23, 155-172.
<https://doi.org/10.1080/02678370902834021>

Sýkorová, L. (2017). *Stres a vyhoření u příslušníků služby kriminální policie a vyšetřování*.
Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc.

Špinar, J. (2003). *Ischemická choroba srdeční*. Praha: Grada Publishing.

Švancara, J. (2003). *Strategie zvládání stresu-SVF 78*. Testcentrum: Praha.

Urbanovská, E. (2010). *Škola, stres a adolescenti*. Olomouc: Univerzita Palackého.
Večeřová – Procházková, A. & R., Honzák. (2008). *Stres, eustres a distres*. *Interní medicína pro praxi*, 2008, 10(4): 188-192. Retrieved 02. 10. 2022 from the World Wide Web:
<https://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2008/04/09.pdf>

Vláda České republiky (2022). Nařízení č. 283/2022 Sb., o povolání příslušníků Celní správy
České republiky

Výzkumná společnost IPSOS TAMBOR. *Výzkum veřejného mínění-spokojenost veřejnosti s prací
Policie ČR*. Retrieved 29. 09. 2022 from the World Wide Web:
<https://www.policie.cz/clanek/vyzkum-verejneho-mineni.aspx>

Widimský, P., Karetová, D., Češka, R., Táborský, M., Rosolová, H., Lubanda, J.-C., & A. Linhart
(2019). *Sekundární prevence ischemické choroby srdeční a chorob periferních tepen kombinací
antiagregační a antikoagulační léčby*. *Odborné stanovisko České kardiologické společnosti, České
internistické společnosti ČLS J.E. Purkyně a České angiologické společnosti ČLS J.E. Purkyně
k výsledkům studie COMPASS*. *Vnitřní Lékařství*, 65(11), 704–710.
<https://doi.org/10.36290/vnl.2019.122>

10 PŘÍLOHY

Příloha 1. Vyjádření Etické komise FTK UP

Příloha 2. Dislokace celních úřadů a územních pracovišť Celní správy České republiky

Vyjádření Etické komise FTK UP

Fakulta
tělesné kultury

Genius loci ...

Vyjádření Etické komise FTK UP

Složení komise: doc. PhDr. Dana Štěrbová, Ph.D. – předsedkyně
Mgr. Ondřej Ješina, Ph.D.
Mgr. Michal Kudláček, Ph.D.
Mgr. Filip Neuls, Ph.D.
prof. Mgr. Erik Sigmund, Ph. D.
doc. Mgr. Zdeněk Svoboda, Ph. D.
Mgr. Jarmila Štěpánová, Ph.D.

Na základě žádosti ze dne 31. 5. 2022 byl projekt diplomové práce

autora /hlavní řešitel/: **Bc. Sebastian Gottwald**

s názvem **Zvládání stresu a psychické zátěže u příslušníků Celní správy České republiky v Olomouckém kraji**

schválen Etickou komisí FTK UP pod jednacím číslem: **61/2022**

dne: **27. 6. 2022**

Etická komise FTK UP zhodnotila předložený projekt a **neshledala žádné rozpory** s platnými zásadami, předpisy a mezinárodními směrnicemi pro výzkum zahrnující lidské účastníky.

Řešitel projektu splnil podmínky nutné k získání souhlasu etické komise.

za EK FTK UP
doc. PhDr. Dana Štěrbová, Ph.D.
předsedkyně

Univerzita Palackého v Olomouci
Fakulta tělesné kultury
Komise etická
třída Míru 117 | 771 11 Olomouc

Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci
třída Míru 117 | 771 11 Olomouc | T: +420 585 636 009
www.ftk.upol.cz

Dislokace celních úřadů a územních pracovišť Celní správy ČR

Obrázek 3. Dislokace celních úřadů a územních pracovišť Celní správy České republiky.
Celní správa České republiky (2023).